

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Pilot- en demonstratieprojecten CO₂-reductie 2019

Industrie, flexibilisering, aardgasvrij, ruimtelijke inpassing en energie

In opdracht van de ministeries van Economische Zaken en Klimaat, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Infrastructuur en Waterstaat.

*Handleiding onder voorbehoud
van publicatie in de Staatscourant*

*>> Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal ondernemen*

Inhoudsopgave

1. Introductie	3
2. Soorten projecten en thema's	3
2.1 Soorten projecten	3
2.2 De verschillende thema's	4
3. Kom ik in aanmerking?.....	5
3.1 Voorwaarden.....	5
3.2 Beoordeling.....	5
3.3 Afwijzingsgronden.....	6
4. Subsidie en projectkosten	7
4.1 Subsidiebudget en maximale subsidie	7
4.2 Subsidiepercentages.....	7
4.3 Projectkosten	8
4.4 Wat als een provincie, gemeente of andere overheid een bijdrage levert?	8
5. De aanvraagprocedure in vijf stappen	10
6. Onderdelen van de subsidieaanvraag	11
7. Als uw project subsidie krijgt toegekend.....	12
8. Bijlage 1: Factoren CO ₂ -equivalentie	13
9. Bijlage 2: Toelichting afwijzingsgronden	14
10. Bijlage 3: Themabeschrijvingen	17
1. Energie-innovatie	17
2. CO ₂ -reductie industrie.....	19
3. (Innovaties ten behoeve van) Aardgasloze woningen, wijken en gebouwen.....	22
4. Flexibilisering van het elektriciteitssysteem	25
5. Ruimtelijke inpassing grootschalige elektriciteitsopwekking met zon of wind.....	27
11. Bijlage 4: Verklarende woordenlijst	30

1. Introductie

Het Ontwerp van het Klimaatakkoord¹ heeft een centraal doel: het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland in 2030 met ten minste 49 procent ten opzichte van 1990. Doel van deze subsidiemodule is het ondersteunen van pilot- en demonstratieprojecten die bijdragen aan het kosteneffectief reduceren van de CO₂-emissies in 2030. Dit is inclusief flexibilisering van het energiesysteem en een optimale benutting van het energielandschap (ruimte). Voor Nederland nieuwe (toepassingen van) apparaten, systemen of technieken, die CO₂-reduceren, worden door het bedrijfsleven in de praktijk toegepast.

De verschillende programma's worden uitgevoerd onder de vernieuwde DEI, opgenomen in paragraaf 4.2.10 van de Regeling nationale EZ-subsidies.

2. Soorten projecten en thema's

2.1 Soorten projecten

Deze subsidiemodule ondersteunt pilotprojecten en demonstratieprojecten. Een project valt in één van beide categorieën.

Pilotprojecten

Een pilotproject betreft een proefproject waarin innovatieve CO₂-reducerende maatregelen worden getest in omgevingen die representatief zijn voor het functioneren onder reële omstandigheden. Een pilot valt onder de definitie van experimentele ontwikkeling als bedoeld in artikel 2, onderdeel 86 van de algemene groepsvrijstellingsverordening. Het kan gaan om nieuwe producten, processen, of diensten, of om het aanmerkelijk verbeteren van bestaande producten, processen of diensten. De internationale stand van onderzoek en techniek is de maatstaf bij het bepalen van de innovativiteit.

Demonstratieprojecten

Bij een demonstratieproject gaat het om investeringssteun voor praktijktoepassingen door een eindgebruiker/exploitant, omdat investeringssteun enkel mag worden ingezet voor de ondernemer die met zijn eigen activiteiten een milieuvoordeel realiseert tijdens de looptijd van het project (dat wil zeggen: uiterlijk bij ingebruikname van de installatie). De aanvrager van de subsidie dient dan ook een investeerder te zijn die eigenaar is en blijft van hetgeen waarin wordt geïnvesteerd.

Het betreft investeringen in materiële en eventueel immateriële activa. Leaseconstructies zijn mogelijk voor zover het om financiële lease gaat, waarbij de leasener eigenaar wordt van de installatie. Bij een demonstratieproject blijft de installatie ook na het project in gebruik. Is dat niet het geval, omdat de installatie gedemonteerd wordt of stil komt te staan, dan is er mogelijk sprake van een pilotproject.

Als een ontwikkelaar een nieuwe innovatieve techniek of product, of combinatie van technieken of producten wil demonstreren, dan zal deze ontwikkelaar een zogenoemde eerste toepasser in de markt moeten zoeken. Die toepasser, de hiervoor genoemde investeerder, dient te investeren in deze techniek of dit product. De toepasser heeft het milieuvoordeel en financieel voordeel en kan subsidie aanvragen voor een demonstratieproject. De ontwikkelaar kan samen met de investeerder subsidie aanvragen als er binnen het project nog experimentele ontwikkeling plaatsvindt.

Demonstratieprojecten die op basis van het toepasselijke steunkader (de algemene groepsvrijstellingsverordening) in ieder geval niet in aanmerking komen voor subsidie zijn:

- projecten op het gebied van biobrandstoffen die onder de bijmengverplichting, bedoeld in artikel 41 van de Algemene groepsvrijstellingsverordening, vallen. Dit betreft ook bio-LNG projecten;
- projecten die het ontwerp en de vervaardiging van milieuvriendelijke producten, machines of vervoermiddelen betreffen;
- projecten die CO₂-afvang, -opslag en -hergebruik betreffen;
- projecten op het gebied van zogenaamde blauwe waterstof;
- projecten op het gebied van aardgasloze woningen, wijken en gebouwen.

Pilotprojecten zijn wel toegestaan.

¹ Tweede Kamer, bijlage bij Kamerstuk 32813 nr. 193, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-850137>

2.2 De verschillende thema's

Voor alle projecten geldt dat ze betrekking moeten hebben op één van de volgende thema's:

- CO₂-reductie industrie
 - Circulaire economie
 - Carbon Capture, Utilisation and Storage (CC(U)S)
 - Infrastructuur: Energie-infrastructuur in steungebieden² en lokale (open) infrastructuur
 - Overige CO₂-reducerende maatregelen (geen energie-efficiëntie of hernieuwbare energieopwekking)
- (Innovaties ten behoeve van) Aardgasloze woningen, wijken en gebouwen
 - Integratie van basisproducten en componenten in prototypes van standaardoplossingen voor aardgasloze woningen, gebouwen en energie infrastructuur in wijken
 - Gestandaardiseerde en geoptimaliseerde totaalpakketten voor specifieke woningtypen
 - Hulpmiddelen en instrumenten bij de ontwikkeling en realisatie van aardgasloze woningen, gebouwen en wijken
- Flexibilisering van het elektriciteitssysteem
 - stimulering van opslag en conversie van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit;
 - stimulering van flexibele vraag (demand side response);
 - **stimulering van CO₂-vrij regelbaar vermogen** voor de opwekking van elektriciteit;
 - flexibiliteit van de elektriciteitsnetten
- Ruimtelijke inpassing grootschalige elektriciteitsopwekking met zon en/of wind
 - land (niet zijnde gebouwde omgeving);
 - verkeersinfrastructuur, binnenwateren en bassins;
 - zee;
 - gebouwde omgeving.
- Energie-innovatie
 - Energie-efficiëntie
 - Hernieuwbare energiebronnen
 - Infrastructuur: Energie-infrastructuur in steungebieden² en lokale (open) infrastructuur (niet voor de sector industrie)

De tabel hieronder geeft per thema aan of het binnen een thema gaat om pilotprojecten, demonstratieprojecten of een combinatie van beide, en welke artikelen uit het steunkader (de algemene groepsvrijstellingsverordening) van toepassing zijn. Een aanvraag wordt ingediend onder het thema waar het zich primair op richt. Meer informatie vindt u in de themabeschrijvingen in [bijlage 3](#).

Thema	CO ₂ -reductie industrie	Aardgasloze woningen en wijken	Flexibilisering elektriciteits-systeem	Ruimtelijke inpassing	Energie-innovatie
Pilots en/of demo	Pilots+demo	Pilots	Pilots	Pilots+demo	Pilots+demo
Soort maatregel:					
Circulaire economie (art. 25 en 47)	X				
Infrastructuur industrie (art. 25, 48 en 56)	X				
Infrastructuur overige sectoren (art. 25, 48 en 56)					X
CCUS (art. 25): alleen pilots	X				
Aardgasloos maken (art. 25)		X			
Energie-efficiëntie (art. 25 en 38)					X
Hernieuwbare energieproductie (art. 25 en 41)				X	X
Overige CO ₂ -reducerende maatregelen (art. 25 en 36)	X				
Flexibilisering energiesysteem (art. 25)			X		

² Zie voor de steungebieden:

http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/253706/253706_1583725_58_2.pdf pag. 7 en 8.

3. Kom ik in aanmerking?

3.1 Voorwaarden

De belangrijkste voorwaarden uit de regeling hebben we voor u op een rij gezet.

Wie kunnen subsidie aanvragen?

- Een individuele onderneming die voor eigen rekening en risico een project uitvoert, of
- een deelnemer in een samenwerkingsverband dat minimaal 1 onderneming bevat.
- Provincies en gemeentes mogen meedoen in projecten, maar kunnen zelf geen subsidie ontvangen (zie ook [hoofdstuk 4.4](#)).

Waarvoor kunt u subsidie aanvragen?

- Voor pilot- en demonstratieprojecten die CO₂-reductie in Nederland opleveren.
- Onder Nederland wordt ook verstaan Caribisch Nederland, dat wil zeggen Bonaire, St. Eustasius en Saba.
- Onder CO₂ wordt verstaan: CO₂ of CO₂-equivalent;
- CO₂-equivalent: de hoeveelheid CH₄, N₂O, HFK's, PFK's en SF₆, die overeenkomstig de factoren in [bijlage 1](#) eenzelfde broeikaseffect oplevert als een massa-eenheid CO₂;

Wanneer beginnen en hoe lang mag een project duren?

- Projecten mogen niet gestart zijn voordat de subsidieaanvraag is ingediend. Dat betekent ook dat u nog geen verplichtingen mag zijn aangegaan voor het moment van indiening van de subsidieaanvraag (ook als deze kosten nog niet betaald zouden zijn).
- **Voor de thema's CO₂-reductie industrie, innovaties ten behoeve van aardgasloze woningen, wijken en gebouwen, flexibilisering van het elektriciteitssysteem (kortlopende projecten) en ruimtelijke inpassing van grootschalig opgewekte elektriciteit (kortlopende projecten) geldt dat:**
 - **de looptijd maximaal 1 jaar is als alle deelnemers minder dan € 125.000 subsidie vragen;**
 - het project afgerond moet zijn op 31-12-2019 in alle andere gevallen (kosten gemaakt en betaald).
- Binnen het subthema Circulaire economie (aan te vragen vanaf 1 augustus 2019) geldt dat projecten afgerond moeten zijn op 31 december 2020.
- Voor projecten binnen het thema energie-innovatie en voor de meerjarige projecten onder de **thema's Flexibilisering van het elektriciteitssysteem en Ruimtelijke inpassing** is de looptijd maximaal vier jaar.
- Projecten moeten uiterlijk 6 maanden na de beschikking beginnen.
- Als een deelnemer in het samenwerkingsverband een onderzoeksorganisatie is, dient er voordat de projectactiviteiten starten een getekende samenwerkingsovereenkomst te zijn. Deze samenwerkingsovereenkomst bevat in ieder geval afspraken over de wijze waarop wordt **omgegaan met de bijdrage in de kosten, het delen in de risico's en uitkomsten, de** verspreiding van de resultaten en de toegang tot en de regels voor de toewijzing van intellectuele eigendomsrechten. Is deze overeenkomst nog niet klaar op het moment dat de subsidieaanvraag ingediend wordt, dan dient u daar bij het kiezen van de startdatum rekening mee te houden.

Wat is nog meer belangrijk?

- Voor alle demonstratieprojecten geldt dat aan derden verschuldigde kosten (inhuur, niet het aanschaffen van machines./apparatuur) maximaal 50 procent mogen bedragen van de som investeringskosten-referentiekosten. Zie [hoofdstuk 4](#) voor meer uitleg over de projectkosten.
- U dient de financiering van uw eigen aandeel in de projectkosten (het deel dat niet gesubsidieerd wordt) rond te hebben.
- U dient de claims ten aanzien van de werking van een techniek of ten aanzien van de slagingskans in de Nederlandse markt en maatschappij goed te onderbouwen.

3.2 Beoordeling

De beoordeling van de aanvragen vindt plaats op volgorde van binnenkomst van de aanvragen. Daarbij telt de datum dat uw aanvraag compleet is. Zie [hoofdstuk 6](#) voor de stukken die u moet meesturen. Nadat uw aanvraag compleet is, is de beoordelingstermijn maximaal acht weken. Deze termijn kan verlengd worden. Als uw project aan de voorwaarden voldoet en er geen afwijzingsgronden van toepassing zijn, kunt u subsidie krijgen zolang er budget beschikbaar is.

3.3 Afwijzingsgronden

In onderstaande gevallen wordt uw projectvoorstel in ieder geval afgewezen. Een toelichting op een aantal van deze afwijzingsgronden vindt u in [bijlage 2](#).

- Het project is geen pilot- of demonstratieproject in de zin van de regeling; het past niet in de beschrijving van projecten die we zoeken (bijlage 4.2.9 bij de regeling; zie [hoofdstuk 1](#) en [bijlage 3](#)).
- Het is niet aannemelijk dat het project binnen de maximaal toegestane looptijd wordt voltooid. (denk hierbij ook aan de benodigde *vergunningen*!)
- Er bestaat gegronde vrees dat de betrokkenen het project niet kunnen financieren
- Er is onvoldoende vertrouwen, dat de betrokkenen de capaciteiten hebben om het project uit te voeren.
- Er is onvoldoende vertrouwen in de technische of economische haalbaarheid van het project.
- De bijdrage aan de verduurzaming in uiterlijk 2030 is onvoldoende, blijkend uit de bijdrage **aan CO₂-reductie**, de bijdrage aan flexibilisering van het energiesysteem, of de bijdrage aan de optimale benutting van het energielandschap;
- De slaagkans van de innovatie in de Nederlandse markt en maatschappij is onvoldoende;
- er is onvoldoende sprake is van vernieuwing, blijkende uit een vernieuwende technologie of een vernieuwende toepassing van een bestaande technologie
- er is eerder op grond vanuit het Beleidsexperiment CO₂-reductie industrie of de Topsector Energie een subsidie verstrekt voor drie of meer soortgelijke projecten;
- de samenwerking tussen een ondernemer en een onderzoeksorganisatie is onvoldoende evenwichtig, blijkend uit het feit dat de onderzoeksorganisatie het merendeel van de kosten maakt.
- In geval van een project dat energie-infrastructuur betreft (elektriciteit en gas), indien het project niet in een steungebied wordt gerealiseerd. Zie voor de steungebieden: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/253706/253706_1583725_58_2.pdf pag. 7 en 8.

Specifiek voor het thema CO₂-reductie industrie (waaronder het subthema Circulaire economie) gelden ook deze afwijzingsgronden:

- het is onvoldoende aannemelijk dat een project dat hergebruik van CO₂ betreft zonder subsidie niet tot stand zou komen, blijkend uit een beschrijving van de globale kosten en baten van het project;
- De CO₂-reductie van een demonstratieproject kost meer aan EZK-subsidies dan € 40 per 1000 kg CO₂. Berekening: totale EZK-subsidie (minus MKB-opslag)/CO₂-reductie over de eerste 5 jaar na ingebruikname ten opzichte van het meest milieuvriendelijke alternatief. De totale EZK-subsidie is de subsidie die u nu aanvraagt en eventuele andere aangevraagde of verkregen subsidies van het ministerie (voor dit project).
- In het geval van een pilotproject (experimentele ontwikkeling), indien het niet aannemelijk is **dat het project voor 2025 leidt tot een verlaging van de subsidiabele kosten onder € 100 per 1000 kg CO₂**. Berekening: Subsidiabele projectkosten/CO₂-reductie over de eerste 5 jaar na ingebruikname ten opzichte van het meest milieuvriendelijke alternatief. Voor de berekening van de subsidiabele projectkosten gebruikt u het van toepassing zijnde tabblad voor demonstratieprojecten uit de model begroting.
- Het project is niet gericht is op de reductie van de uitstoot van CO₂ in een onderneming die valt onder hoofdgroep C (Industrie), D (alleen energiedistributie) of E (afval- en afvalwaterverwerking) van de Standaardbedrijfsindeling 2008, versie 2018, van het Centraal Bureau voor de Statistiek. *Via deze link kunt u [de SBI indeling van het CBS raadplegen](#).*

4. Subsidie en projectkosten

4.1 Subsidiebudget en maximale subsidie

De beschikbare subsidiebudgetten per thema, de maximale subsidie per project en de openstellingsperiodes zijn als volgt:

DEI -thema	Openstellingsperiode (sluitingstijd is 17.00 uur)	Beschikbaar budget	Max. subsidie per project
Energie-innovatie	Begin februari t/m 07-01-2020	€ 35.000.000	€ 6 miljoen
CO ₂ -reductie industrie	Begin februari t/m 04-06-2019	€ 23.740.000	€ 6 miljoen
Innovaties t.b.v. aardgasloze woningen, wijken en gebouwen	01-04-2019 t/m 13-08-2019	€ 7.450.000	€ 6 miljoen
Innovaties t.b.v. aardgasloze woningen, wijken en gebouwen - subthema Maatschappelijk vastgoed	01-04-2019 t/m 13-08-2019	€ 3.910.000	€ 6 miljoen
Flexibilisering van het elektriciteitssysteem – kortlopende projecten	Begin februari t/m 24-09-2019	€ 21.500.000	€ 15 miljoen
Ruimtelijke inpassing grootschalige elektriciteitsopwekking met zon of wind – kortlopende projecten	Begin februari t/m 24-09-2019	€ 5.100.000	€ 6 miljoen
Circulaire economie	01-08-2019 t/m 22-09-2020	€ 44.000.000	€ 6 miljoen
Flexibilisering van het elektriciteitssysteem – meerjarige projecten	01-08-2019 t/m 07-01-2020	€ 12.500.000	€ 15 miljoen
Ruimtelijke inpassing grootschalige elektriciteitsopwekking met zon of wind – meerjarige projecten	01-08-2019 t/m 07-01-2020	€ 4.500.000	€ 6 miljoen

4.2 Subsidiepercentages

De subsidiepercentages zijn afhankelijk van het soort project en zijn als volgt:

Soort project	Subsidiepercentage	Opmerking
Pilotproject / experimentele ontwikkeling	25% 80%	Voor ondernemingen Voor onderzoeksorganisaties (niet-ec. activiteiten)
Milieuproject/overige CO ₂ - reducerende maatregelen	40%	Subsidiabel zijn de extra kosten t.o.v. een minder milieuvriendelijke investering die zonder de steun op geloofwaardige wijze zou zijn verricht.
Recyclingproject	35%	Subsidiabel zijn de extra kosten t.o.v. een conventioneel proces van hergebruik en recycling met dezelfde capaciteit die zonder de steun zou zijn gebouwd.
Infrastructuurproject (energie-infrastructuur en lokale infrastructuur)	50%	Subsidie ≤ (investeringskosten – exploitatiewinst) Infrastructuur voor elektriciteit en gas alleen in steungebieden.
Energie-efficiëntie	30%	Subsidiabel zijn de extra kosten t.o.v. een minder milieuvriendelijke investering die zonder de steun op geloofwaardige wijze zou zijn verricht.
Hernieuwbare energie	45%	Als: (a) de investering als afzonderlijke investering kan worden vastgesteld (b) de investering verrekend wordt met referentiekosten.
	30%	(c) voor kleine installaties waar geen vergelijkbaar traditioneel systeem voor bestaat
Alle projecten	+ 10 procentpunten + 20 procentpunten	Voor middelgrote ondernemingen Voor kleine ondernemingen

Minder subsidie aanvragen mag. Dat kan positief doorwerken in het beoordelingscriterium **“kwaliteit van het project”, of voor demonstratieprojecten binnen het** thema CO₂-reductie in de industrie: in de subsidie-euro's/ton CO₂ (max. € 40/ton CO₂).

4.3 Projectkosten

Als projectkosten komen de kosten in aanmerking die rechtstreeks zijn toe te rekenen aan een project. Subsidiabele kosten worden, afhankelijk van het project, berekend in overeenstemming met de artikelen 25, 36, 38, 41, 47, 48 en 56 van de algemene groepsvrijstellingsverordening (dit is verwerkt in de modelbegroting; *lees de toelichtingen in dit model goed door!*).

Pilotprojecten

Een pilotproject betreft een proefproject waarin innovatieve CO₂-reducerende maatregelen worden getest in omgevingen die representatief zijn voor het functioneren onder reële omstandigheden, met als hoofddoel verdere technische verbeteringen aan te brengen aan producten, processen of diensten die niet grotendeels al vast staan.

In het model projectplan wordt u ook gevraagd hoe u omgaat met de intellectuele eigendomsrechten.

Kosten die bij experimentele ontwikkeling (pilots) in aanmerking komen, zijn:

- Loonkosten, waarbij de volgende methodieken worden geaccepteerd:
 1. Integrale kostensystematiek (kijk voor de voorwaarden op www.rvo.nl/subsidiespelregels)
 2. Loonkosten + 50% opslagsystematiek
 3. **Vast uurtarief van € 60,00**
- Kosten van aangeschafte machines en apparatuur;
- Kosten van verbruikte materialen en hulpmiddelen;
- Kosten van uitbesteding (kosten derden).

Niet subsidiabel zijn onder andere de kosten voor een controleverklaring, binnenlandse reiskosten, administratief projectmanagement en kennisverspreiding. Lees verder de tabbladen met toelichtingen in het begrotingsformat.

Demonstratieprojecten

Bij een demonstratieproject gaat het om investeringssteun voor praktijktoepassingen door een eindgebruiker/exploitant. Het betreft investeringen in materiële en eventueel immateriële activa. Leaseconstructies zijn mogelijk voor zover het om financiële lease gaat, waarbij de leasener eigenaar wordt van de installatie. Bij een demonstratieproject blijft de installatie ook na het project in gebruik. Is dat niet het geval, omdat de installatie gedemonteerd wordt of stil komt te staan, dan is er mogelijk sprake van een pilotproject.

Het gaat hierbij dus nadrukkelijk om investeringsprojecten, waarbij de aanvrager investeringen doet (*in activa*) die CO₂ reduceren. U kunt geen subsidie aanvragen voor een demonstratieproject als u met de investering geen aantoonbare duurzaamheidsbijdrage realiseert.

Productiemachines voor milieuvriendelijke producten komen niet in aanmerking voor subsidie.

De berekening van de subsidiabele kosten die behoren bij een demonstratieproject wijkt af van de berekening bij experimentele ontwikkeling. Bij een demonstratieproject krijgt u subsidie over de extra investeringskosten van een investering. De modelbegroting werkt dit voor u uit.

Dit betekent dat er altijd een referentie-investering bestaat, die opgevoerd moet worden. Dit zijn de kosten van een realistisch alternatief voor de in het project opgevoerde investering. Het niet opvoeren van een referentie-investering wordt over het algemeen niet geaccepteerd, omdat er functioneel altijd wel een product of proces bestaat dat in de plaats kan treden van de beoogde investering.

Voor demonstratieprojecten op het gebied van milieu, energie-efficiëntie, hernieuwbare energie en recycling geldt dat de subsidieontvanger zelf het milieuvoordeel moet behalen, met andere woorden; subsidie wordt verleend aan een aanvrager die zelf binnen zijn onderneming zorgt voor CO₂-reductie.

4.4 Wat als een provincie, gemeente of andere overheid een bijdrage levert?

Als een provincie, gemeente of andere overheid ook subsidie verleent aan het project, is er sprake van cumulatie van subsidies. Ook kan de provincie, gemeente of andere overheid zelf deelnemen aan een project (in-kind; uren). Het bestuursorgaan moet zelf verklaren bij in-kind deelname of ze dat doen vanuit hun wettelijke of hun niet-wettelijke taken (op het aanvraagformulier in eLoket).

In deze subsidieregeling is ervoor gekozen om zoveel mogelijk gebruik te maken van de ruimte die het steunkader biedt. Dat betekent dat subsidies vanuit de SDE+, Horizon 2020, provincies, gemeenten, waterschappen, gemeentes en openbare lichamen als bedoeld in de Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR), niet bij voorbaat afgetrokken worden van de subsidie die vanuit deze regeling mogelijk is. Andere subsidies vanuit het Rijk brengen we wel in mindering op de subsidie die we vanuit de DEI kunnen verstrekken (artikel 6 Kaderbesluit nationale EZ-subsidies).

Als het gaat om de wettelijke taken van een provincie, gemeente of andere overheid, levert de bijdrage van een bestuursorgaan een voordeel op voor de andere projectdeelnemers dat met publiek geld bekostigd wordt. Als het een cash-bijdrage betreft, noemen we dat subsidie. De subsidie wordt opgeteld bij de subsidie die de cash ontvangende deelnemer aanvraagt. Als het een in kind bijdrage betreft (uren) wordt dit voordeel naar rato van de projectkosten verdeeld over de andere projectdeelnemers. Per deelnemer wordt vervolgens beoordeeld of de totale steun binnen de maximaal toegestane steunruimte uit het steunkader blijft. Het eventuele teveel wordt voor ondernemingen afgetrokken van de gevraagde subsidie.

Als het gaat om de niet-wettelijke taken kwalificeert het bestuursorgaan voor die activiteiten als een onderneming. De bijdrage hoeft niet verrekend te worden.

De rijksoverheid, provincies, gemeentes en WGR kunnen zelf nooit subsidie ontvangen, waterschappen wel.

Er zijn globaal twee situaties mogelijk:

1. Na toepassing van de subsidiepercentages is het subsidiebedrag kleiner dan € 6 miljoen (of 15 miljoen in geval van het thema Flexibiliteit). Omdat de subsidiepercentages in deze regeling over het algemeen de maxima uit de Algemene groepsvrijstellingsverordening zijn, zullen andere subsidies/steun waarschijnlijk in mindering gebracht worden, zodat het totaal niet meer is dan de subsidiepercentages toestaan.
2. Na toepassing van de subsidiepercentages is het subsidiebedrag groter dan € 6 miljoen (of 15 miljoen in geval van het thema Flexibiliteit). RVO.nl kan maximaal € 6 of 15 miljoen verstrekken en controleert of de combinatie met de andere subsidies/steun leidt tot overschrijding van de maximaal toegestane subsidiepercentages en steunbedragen uit de Algemene groepsvrijstellingsverordening. Is dat het geval, dan zal RVO.nl de te verstrekken subsidie zodanig verlagen dat het toegestane maximum niet overschreden wordt.

Soort project	Maximale steun o.g.v. AGV
Pilotprojecten (experimentele ontwikkeling)	€ 15 miljoen
Demonstratie: Energie-infrastructuur (elektriciteit, gas)	€ 15 miljoen
Demonstratie: Overige infrastructuur (lokale infrastructuur)	€ 10 mln of de totale kosten indien deze meer dan € 20 miljoen bedragen voor dezelfde infrastructuurvoorziening.
Demonstratie: Recycling, Milieu (overige CO ₂ -reducerende maatregelen), energie-efficiëntie en hernieuwbare energie	€ 15 miljoen

Neem contact op met RVO.nl om te horen wat de bijdrage van een provincie, gemeente of andere overheid voor de subsidie aan uw project betekent. Klantcontact@rvo.nl of Tel: 088 042 42 42

5. De aanvraagprocedure in vijf stappen

Stap 1 – Benader RVO.nl met een vraag

Als u nog niet goed weet of u voor subsidie in aanmerking komt, dan is het verstandig om dit telefonisch te toetsen. Hiervoor kunt u contact opnemen met Klantcontact van RVO.nl, telefoon: 088 0424242. Of dien een projectidee in via de website.

Stap 2 – Dien uw subsidieaanvraag op tijd in

U kunt een subsidieaanvraag indienen tijdens de openstellingstermijn. U dient uw subsidieaanvraag in via het eLoket: www.rvo.nl/eloket. Om in te kunnen dienen heeft u een eHerkenningmiddel nodig. U heeft minimaal betrouwbaarheidsniveau 1 nodig. Vraag dit tijdig aan! Dit kost een aantal werkdagen. <http://www.rvo.nl/digitaal-indienen/stappenplan-eherkenning>.

Stap 3 – Is uw aanvraag volledig?

Als uw aanvraag binnenkomt, controleren wij of alle benodigde stukken aangeleverd zijn (zie [hoofdstuk 6](#)). Als uw aanvraag compleet is, nemen we uw aanvraag in behandeling. Is dit niet het geval, dan ontvangt u brief met het verzoek om de aanvraag aan te vullen. Aanvragen die we ontvangen op de sluitingsdag worden alleen in behandeling genomen als ze compleet zijn. Na de sluitingsdag is er geen mogelijkheid meer om uw aanvraag aan te vullen. RVO.nl stuurt alle correspondentie die op uw subsidieaanvraag volgt naar de penvoerder of, indien u dat heeft aangegeven, naar een intermediair.

Stap 4 – Beoordeling van de aanvraag

RVO.nl beoordeelt de aanvragen op volgorde van binnenkomst van de aanvragen. Daarbij geldt de datum dat uw aanvraag compleet is. In deze fase toetsen we of er inhoudelijke of financiële redenen zijn om uw subsidieaanvraag af te wijzen. Als uw project aan de inhoudelijke vereisten voldoet, dan kunt u subsidie krijgen tot het beschikbare budget is uitgeput.

Stap 5 – Uitsluitel over toekenning of afwijzing

De termijn voor beoordeling op volgorde van binnenkomst is acht weken. Binnen deze termijn laten we u weten of uw aanvraag is toegekend of afgewezen. De termijn kan verlengd worden.

6. Onderdelen van de subsidieaanvraag

Een subsidieaanvraag bestaat uit de volgende onderdelen:

- Het aanvraagformulier
- Bijlage 1: Machtigingsformulier (voor deelnemers in een samenwerkingsverband)
- Bijlage 2: Projectplan
- Bijlage 3: Begroting
- Bijlage 4: Financieringsplan (onderdeel van het modelprojectplan en de model begroting)
- Bijlage 5: Exploitatieberekening (voor demonstratieprojecten, niet voor pilots)
- Bijlage 6: indien van toepassing, een verklaring maatschappelijk vastgoed
- Bijlage 7: Overige bijlage(n)

U dient uw aanvraag in via eLoket (www.rvo.nl/eloket) en voegt de gevraagde bijlagen toe. De formats daarvoor vindt u op <https://mijn.rvo.nl/tse-demonstratie-energie-innovatie>. Uw aanvraag is compleet als alle onderdelen door RVO.nl ontvangen zijn.

Het aanvraagformulier

Uzelf of een intermediair vult in eLoket het aanvraagformulier in en ondertekent dit met een digitale handtekening (eHerkenning). Indien een intermediair de aanvraag voor u indient, moet de penvoerder de machtiging van de intermediair apart als bijlage bijvoegen.

Bijlage 1: Deelnemersformulier (aanmelding en machtiging)

Als er sprake is van een samenwerkingsverband, stuurt u van elke deelnemer een machtigingsformulier mee. Iedere deelnemer ondertekent dit formulier en machtigt hiermee de penvoerder voor de subsidieaanvraag en verdere correspondentie hierover. Vul de goede naam in!

Bijlage 2: Projectplan

Uw subsidieaanvraag beoordelen we inhoudelijk op basis van het projectplan. Hiervoor is een modelprojectplan beschikbaar op <https://mijn.rvo.nl/tse-demonstratie-energie-innovatie>.

Bijlage 3: Begroting

Op <https://mijn.rvo.nl/tse-demonstratie-energie-innovatie> is een begrotingsmodel beschikbaar. Vul de relevante werkbladen in de begroting in.

Bijlage 4: Financieringsplan (*onderdeel van het modelprojectplan en de model begroting*)

In het projectplan wordt u gevraagd aan te geven hoe u de eigen bijdrage gaat financieren. Dit kan bijvoorbeeld onderbouwd worden met een verklaring van uw bank of investeerder, een (recent) jaarverslag en/of een businessplan. In de modelbegroting vult u op het tabblad financiering de samenvattende tabel over de financiering in. Zie voor meer informatie en spelregels: www.rvo.nl/subsidies-regelingen/subsidiespelregels/aanvraag-indienen/financiering-subsidieproject.

Bijlage 5: Exploitatieberekening (*voor demonstratieprojecten, niet voor pilots*)

De exploitatieberekening bevat tenminste:

- een *specificatie* van de investeringskosten;
- een overzicht van alle kosten en baten;
- een berekening van het projectrendement en de terugverdientijd.

RVO.nl gaat ervanuit dat u voor dit type projecten een dergelijke berekening al gemaakt heeft. Daarom wordt hiervoor geen apart format ter beschikking gesteld.

Bijlage 6: Verklaring van maatschappelijk vastgoed (alleen voor het thema aardgasloos)
Voor een subsidieaanvraag binnen het subthema "Maatschappelijk vastgoed" binnen het thema "Aardgasloze woningen, wijken en gebouwen" moet een verklaring meegestuurd worden van de betrokken instelling in welk gebouw de innovatie wordt toegepast en welk type maatschappelijk vastgoed het betreft. Zie voor de definitie van maatschappelijk vastgoed [bijlage 4](#).

Bijlage 7: Overige bijlagen

Wij raden u aan om stukken die belangrijk zijn voor het project mee te sturen, zoals:

- rapporten die de technische/economische claims die u in het projectplan doet, onderbouwen;
- offertes;
- toezeggingen van de bank of investeerder(s);
- uitbestedingsovereenkomst(en).

7. Als uw project subsidie krijgt toegekend

Als uw project voor subsidie in aanmerking komt, ontvangt u hiervan schriftelijk bericht in de vorm van een beschikking. Hierin staat hoeveel subsidie u krijgt, welke voorwaarden er mogelijk nog gelden en aan welke bepalingen u moet voldoen.

Voorschotten

Het subsidiebedrag krijgt u in delen uitgekeerd. U krijgt automatisch (indien er geen aanvullende voorwaarden worden gesteld) een eerste voorschot binnen twee weken na verlening en na aanvang van de activiteiten.

U krijgt in totaal 90 procent van het subsidiebedrag, lineair verdeeld over de gehele projectperiode als voorschot. De voorschotten worden binnen twee weken na de start van een nieuw kwartaal automatisch uitbetaald. De laatste 10 procent van het subsidiebedrag wordt na afsluiting, bij de vaststelling van het project uitbetaald.

Als u in het projectplan heeft aangegeven gebruik te maken van een mijlpalenplan, dan worden de voorschotten verdeeld op grond van de mijlpalen. Binnen een mijlpaalperiode worden de kosten lineair verdeeld en binnen twee weken na de start van een nieuw kwartaal uitbetaald.

Wanneer het project vertraging oploopt, heeft u de plicht dit te melden en toestemming te vragen via een wijzigingsverzoek zodat ook de bevoorschotting aangepast kan worden. Indien u langere tijd onterecht voorschotten ontvangt, kan RVO.nl deze voorschotten terugvorderen en u een boete opleggen.

Verplichtingen

Houd er rekening mee dat u aan een aantal verplichtingen moet voldoen als uw project subsidie krijgt. De belangrijkste zijn:

- U houdt een correcte en overzichtelijke projectadministratie bij.
- U voert het project uit volgens het projectplan en de bepalingen in de beschikking;
- Voor eventuele wijzigingen in de uitvoering van het project vraagt u vooraf schriftelijk toestemming aan RVO.nl;
- Aan het eind van het project stuurt u ons binnen dertien weken een verzoek om de subsidie vast te stellen en een (openbaar) eindverslag.

Wat gebeurt er als uw aanvraag wordt afgewezen?

Als uw subsidieverzoek wordt afgewezen, ontvangt u hiervan ook schriftelijk bericht in de vorm van een beschikking. U kunt telefonisch een nadere toelichting krijgen. Afhankelijk van de reden voor afwijzing, bekijken wij samen met u of het indienen van een verbeterde aanvraag zinvol is en of er andere financiële ondersteuningsmogelijkheden zijn bij RVO.nl.

Houd er rekening mee dat al gemaakte kosten bij een eventuele tweede indiening niet voor ondersteuning in aanmerking komen.

Bijlage 1: Factoren CO₂-equivalentie

Naam	Chemische formule	Global Warming Potential (CO ₂ -eq)
Koolstofdioxide	CO ₂	1
Methaan	CH ₄	25
Distikstofmonoxide	N ₂ O	298
HFK-23	CHF ₃	14.800
HFK-32	CH ₂ F ₂	675
HFK-41	CH ₃ F ₂	92
HFK-125	CHF ₂ CF ₃	3.500
HFK-134	CHF ₂ CHF ₂	1.100
HFK-134a	CH ₂ FCF ₃	1.430
HFK-143	CH ₂ FCHF ₂	353
HFK-143a	CH ₃ CF ₃	4.470
HFK-152	CH ₂ FCH ₂ F	53
HFK-152a	CH ₃ CHF ₂	124
HFK-161	CH ₃ CH ₂ F	12
HFK-227ea	CF ₃ CHFCF ₃	3.220
HFK-236cb	CH ₂ FCF ₂ CF ₃	1.340
HFK-236ea	CHF ₂ CHFCF ₃	1.370
HFK-236fa	CF ₃ CH ₂ CF ₃	9.810
HFK-245ca	CH ₂ FCF ₂ CHF ₂	693
HFK-245fa	CHF ₂ CH ₂ CF ₃	1.030
HFK-365mfc	CH ₃ CF ₂ CH ₂ CF ₃	794
HFK-43-10mee	CF ₃ CHFCHFCF ₂ CF ₃	1.640
PFK-14	CF ₄	7.390
PFK-116	C ₂ F ₆	12.200
PFK-218	C ₃ F ₈	8.830
PFK-318	c-C ₄ F ₈	10.300
PFK-31-10	C ₄ F ₁₀	8.860
PFK-41-12	C ₅ F ₁₂	9.160
PFK-51-14	C ₆ F ₁₄	9.300
PFK-91-18	C ₁₀ F ₁₈	>7.500
Zwavelhexafluoride	SF ₆	22.800

Bijlage 2: Toelichting afwijzingsgronden

In artikel 4.2.69 van de Regeling nationale EZ-subsidies is een aantal afwijzingsgronden opgenomen die gelden naast de algemene afwijzingsgronden uit artikel 22 en 23 van het Kaderbesluit nationale EZ-subsidies. De toelichting daarop hebben we hier overgenomen.

Bijdrage aan verduurzaming

Ten eerste wordt een aanvraag afgewezen indien de bijdrage aan verduurzaming in uiterlijk 2030 onvoldoende is, **blijkend uit de bijdrage aan CO₂-reductie**, de bijdrage aan flexibilisering van het energiesysteem, of de bijdrage aan de optimale benutting van het energielandschap (onderdeel a). De bijdrage wordt beoordeeld op twee niveaus: de duurzaamheidseffecten op projectniveau voor de projectdeelnemers, en het herhalingspotentieel (binnen 5 jaar na implementatie) in andere projecten binnen of buiten de sector. Het duurzaamheidseffect op projectniveau en het (realistische) herhalingspotentieel samen moeten voor de sector waar de aanvraag betrekking op heeft een relevante impact op de klimaatdoelstellingen inhouden. Een goede onderbouwing, waar mogelijk kwantitatief, van de verwachtingen is belangrijk, de aannames en inschattingen dienen expliciet gemaakt te worden. Bij **de berekening van de CO₂-reductie** mogen andere vermeden **broeikasgassen worden meegenomen. Voor de berekening van de equivalentie met CO₂ is in bijlage 1** van deze handleiding **een tabel opgenomen met de zogenaamde 'global warming potential' waarden zoals aangegeven door het United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC 2013).**

Voor flexibilisering van het energiesysteem zal gekeken worden naar het soort en de hoeveelheid flexibiliteit die het project oplevert en de toegevoegde waarde voor het energiesysteem. Voor ruimtelijke inpassing van grootschalig opgewekte hernieuwbare elektriciteit wordt gekeken naar draagvlak, landschappelijke waarden, het optimaal benutten van de beschikbare ruimte en het voorkomen van hoge maatschappelijke kosten voor netaansluitingen.

Kwaliteit van het project

Ook een project dat van onvoldoende kwaliteit is, wordt afgewezen (onderdeel b). Er wordt gekeken naar aanpak en methodiek, zoals de beschrijving in het projectplan van de achtergrond van het probleem, de probleemdefinitie, het verrichte vooronderzoek, de doelen, de inhoudelijke aanpak, de per betrokken partij uit te voeren activiteiten, de projectfasen inclusief go/no go momenten, de te gebruiken middelen en de resultaten. Ook wordt beoordeeld of het projectplan **inzicht geeft in de risico's en hoe daarmee omgegaan wordt. Daarnaast is van belang dat de** partijen die bij het project betrokken zijn (de aanvrager en eventuele uitbestedingsrelaties) de voor het project noodzakelijke partijen zijn (betrokkenheid van de waardeketen: producent/ontwikkelaar, leverancier en (eind)gebruiker), of de kwaliteit van die partijen voldoende is om het project goed uit te voeren (de partijen beschikken over de benodigde kennis en ervaring), en of de inbreng van de deelnemende partijen duidelijk is. Voor de mate waarin de beschikbare middelen effectief of efficiënt ingezet worden, geldt dat de financiële middelen zowel de gevraagde subsidie betreffen als de andere middelen waarmee het project gefinancierd wordt. Om te voorkomen dat er onnodig veel projectkosten opgevoerd worden, wordt bij de beoordeling meegewogen welke invloed het project kan hebben op het bereiken van de doelstellingen en of dat in verhouding staat tot de totale subsidiabele projectkosten die opgevoerd worden.

Slaagkans in de Nederlandse markt en maatschappij

Bij de beoordeling van de slaagkans van het project in de Nederlandse markt en maatschappij (onderdeel c) gaat het om de verwachting of de innovatie uiteindelijk zal leiden tot daadwerkelijke toepassing door afnemers en (eind)gebruikers. Een aanvraag dient de businesscase voor de producent/ontwikkelaar en die voor de (eind)gebruiker inzichtelijk te maken. Die businesscase dient voldoende goed te zijn om kans van slagen in de Nederlandse markt te hebben. Een goede onderbouwing, waar mogelijk kwantitatief, van de verwachtingen is hiervoor belangrijk, de aannames en inschattingen dienen expliciet gemaakt te worden.

Hierbij is het ook van belang om:

- a) te onderbouwen in welke sectoren/marktsegmenten behoefte is aan deze dienst of technologie, wat de bredere context is van deze technologie;
- b) een visie op het implementatietraject neer te zetten door inzicht te geven in de vervolgstappen die bij een positief projectresultaat gezet zullen worden in de verdere ontwikkeling en marketing van de dienst of technologie en door wie, zo mogelijk tot aan introductie op de markt;

- c) aannemelijk te maken dat de geleerde lessen gedeeld zullen worden met relevante doelgroepen (tenminste met de achterban van alle betrokken partijen).

Een belangrijke voorwaarde om subsidie aan het project te verlenen, is dat er potentie moet zijn om het project op te schalen of om de technologie of toepassing elders toe te passen. Wanneer het project niet opgeschaald kan worden of elders kan worden toegepast, is de waarde van het project beperkt. Om die reden dient de subsidieaanvrager duidelijk aan te geven wat de vervolgstappen zijn binnen vijf jaar na afloop van het project indien de uitkomsten positief zijn. Voor de aannemelijkheid dat het project binnen vijf jaar na afloop van het project opgeschaald kan worden, of elders herhaald, is het belangrijk om zo vroeg mogelijk in de ontwikkeling van een product of dienst rekening te houden met de niet-technologische aspecten die in de productieketen en bij de marktintroductie een rol kunnen spelen. Denk bijvoorbeeld aan: ruimtebeslag, effecten op landschap en ecologie, esthetiek, lokaal eigenaarschap, mogelijke (maatschappelijke) weerstand tegen de innovatie bij daadwerkelijk gebruik, of nieuwe competenties die nodig zijn bij gebruik van de technologie. In het projectplan dient aangetoond te worden dat er is nagedacht over welke niet-technologische aspecten voor specifieke maatschappelijke actoren van belang zijn en op welke wijze die waar mogelijk en nodig in het project worden meegenomen. Dit zal de kans op een geslaagde innovatie vergroten. Voorstellen dienen:

- d) inzicht te tonen in de belangrijkste niet-technologische aspecten van de relevante maatschappelijke en marktactoren die betrokken zijn bij de productie én de toepassing van de beoogde eindproducten en -diensten
- e) en deze vertalen in ontwerpisen van deze producten en processen.

In het tweede lid wordt verduidelijkt dat onder de slaagkans in de Nederlands markt en maatschappij eveneens de markt en maatschappij van Bonaire, Sint Eustatius of Saba wordt verstaan. Op grond van artikel 4.2.65, derde lid, kan namelijk ook subsidie worden verstrekt aan een ondernemer of deelnemer in een samenwerkingsverband die gevestigd is in het openbaar lichaam Bonaire, Sint Eustatius of Saba.

Mate van nieuweheid

Onderdeel d geeft aan dat een aanvraag afgewezen wordt als er onvoldoende sprake is van vernieuwende technologie of een vernieuwende toepassing van een bestaande technologie. De DEI+ richt zich op nieuwe technologie met betrekking tot producten, processen of diensten, of om wezenlijke vernieuwingen of wezenlijk nieuwe toepassingen van een bestaande technologie. Voor pilotprojecten is de stand van de techniek, internationaal gezien, de maatstaf. Voor DEI+-demonstratieprojecten is de maatstaf de nieuweheid voor Nederland en de technische en **economische risico's die een project heeft. De mate van vernieuwing** wordt bezien in het spectrum van een marginaal technische verbetering tot een technologische doorbraak. Projecten die marginale technische verbeteringen van bestaande, gangbare technologie betreffen, voldoen niet aan dit criterium.

Subsidie voor soortgelijke projecten

Op grond van onderdeel h wordt een project afgewezen indien er op grond van titel 3.20 of titel 4.2 al subsidie is verstrekt voor drie of meer soortgelijke projecten. Een soortgelijk project is een project dat in doel en activiteiten (en daarmee de resultaten) veel overlap vertoont met het project waarvoor subsidie wordt aangevraagd en waarvan de toegevoegde waarde dus gering is. Voor pilotprojecten geldt dat om te kwalificeren als experimentele ontwikkeling, het project altijd voldoende nieuw moet zijn. Voor demonstratieprojecten betekent dit een uitbreiding van de mogelijkheden ten opzichte van voorheen. Door deze formulering kan meer dan één demonstratieproject van een bepaalde innovatie gehonoreerd worden. Wel geldt dat uit de exploitatieberekening blijkt dat zonder de subsidie de businesscase onvoldoende sluitend is in verband met het stimulerend effect van de subsidie.

Evenwichtige samenwerking

Tenslotte wordt op grond van onderdeel j een aanvraag afgewezen indien de samenwerking tussen een onderzoeksorganisatie en een onderneming onvoldoende evenwichtig is. Een subsidieaanvraag voor het uitvoeren van een DEI+-project kan worden ingediend door een ondernemer die zelfstandig een DEI+-project zal uitvoeren of een deelnemer in een samenwerkingsverband (artikel 4.2.65, eerste lid). Een samenwerkingsverband bevat ten minste één ondernemer. Een project wordt afgewezen als een onderzoeksorganisatie het merendeel van de kosten maakt. Deze subsidiemodule richt zich namelijk niet op pilotprojecten of demonstratieprojecten waarin onderzoeksorganisaties het merendeel van de kosten maken.

Specifiek voor projecten die passen binnen het thema "CO₂-reductie in de industrie" geldt ook:

Hergebruik van CO₂

Op grond van onderdeel e wordt een subsidieaanvraag afgewezen, indien de aanvrager in het geval van een project dat hergebruik van CO₂ betreft onvoldoende aannemelijk heeft gemaakt dat het project zonder subsidie niet tot stand zou komen, blijkend uit een beschrijving van de globale kosten en baten van het project. **In het geval van hergebruik van CO₂ is het mogelijk dat er baten voortkomen uit dit hergebruik of uit de verkoop van deze CO₂. Om te voorkomen dat subsidie wordt verstrekt aan projecten die ook zonder overheidssteun van de grond zouden kunnen komen, moet de subsidieaanvrager aannemelijk maken dat de business case voor het project onvoldoende sluitend is, zodat subsidie nodig is. Indien dit niet in voldoende mate wordt onderbouwd, zal de subsidieaanvraag worden afgewezen.**

Demonstratieprojecten CO₂-reductie in de industrie

Onderdeel f regelt dat een demonstratieproject dat valt binnen het thema "CO₂-reductie in de industrie" wordt afgewezen indien de waarde van het totaal van door de Minister van Economische Zaken en Klimaat verleende en te verlenen subsidies voor het project gerelateerd aan de CO₂-reductie de grens van € 40 per 1000 kg vermeden CO₂ overschrijdt. Deze grens is gebaseerd op ervaring met vergelijkbare projecten. De berekening van de totale CO₂-reductie van het project over de eerste vijf jaar na ingebruikname gebeurt ten opzichte van het meest milieuvriendelijke alternatief naar de huidige stand van techniek. Projecten moeten voldoende inzicht bieden in de resultaten van het vooronderzoek. Het vooronderzoek toont de technische haalbaarheid aan van de voorgestelde investering en onderbouwt de claims die in het projectplan gedaan worden over de werking van de techniek. De aannames die bij de berekening gehanteerd worden, moeten duidelijk zijn.

Op grond van artikel 4.2.69, derde lid, wordt bij de berekening van de waarde van de subsidie of subsidies van een demonstratieproject het deel van het subsidiebedrag dat wordt berekend op grond van een verhoging van het subsidiepercentage voor kleine ondernemingen en middelgrote ondernemingen buiten beschouwing gelaten. Het is namelijk niet de bedoeling dat de waarde van de subsidie en daardoor de berekening door deze verhoging wordt beïnvloed.

Pilotprojecten CO₂-reductie in de industrie

Pilotprojecten binnen het thema "CO₂-reductie in de industrie" hebben wel de potentie om in de toekomst een significante bijdrage te leveren aan de CO₂-reductie, maar de technieken ervan kunnen nu nog niet tot uitrol komen. Daarom geeft onderdeel g aan dat voor deze projecten een andere maatstaf geldt dan voor de projecten in onderdeel f. De maatstaf die voor dergelijke pilotprojecten wordt gehanteerd is dat het aannemelijk moet zijn dat het project voor 2025 leidt tot een verlaging van de subsidiabele kosten onder € 100 per 1000 kg CO₂ berekend aan de hand van een totale CO₂-reductie gedurende vijf jaar ten opzichte van het meest milieuvriendelijke alternatief naar de huidige stand van techniek.

Onderneming CO₂-reductie industrie In deze afwijzingsgrond komt tot uitdrukking dat bij projecten die passen binnen het thema CO₂-reductie industrie wordt beoogd CO₂-reducerende projecten in de industrie te ondersteunen. Uit deze afwijzingsgrond volgt dat een dergelijk project gericht moet zijn op de reductie van de uitstoot van CO₂ in een bepaald type onderneming. Bij de vaststelling van de aard van de bedrijfstakken is gebruik gemaakt van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI), de door het Centraal Bureau voor de Statistiek ontworpen classificatie van economische activiteiten.³ **De reductie van de uitstoot van CO₂ in een onderneming in de hoofdgroepen C (Industrie), D (Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stroom en gekoelde lucht) en E (Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en saneringen) uit de SBI.**

³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/activiteiten/sbi-2008-standaard-bedrijfsindeling-2008#id=de-structuur-van-de-sbi-2008-versie-2018-0>.

Bijlage 3: Themabeschrijvingen

In deze bijlage hebben we de teksten overgenomen uit bijlage 4.2.9 van de regeling, die per thema beschrijft wat voor soort projecten er gezocht worden.

1. Energie-innovatie

Dit thema bestaat uit drie typen maatregelen:

1.1 Energie-efficiëntie

Bij projecten op het gebied van energie-efficiëntie gaat het erom dat de onderneming die subsidie aanvraagt door de investering minder energie gaat verbruiken binnen (het productieproces van) zijn onderneming.

1.2 Hernieuwbare energiebronnen

Wat hernieuwbare energiebronnen zijn, is omschreven in de algemene groepsvrijstellingsverordening. Er kan subsidie worden aangevraagd voor projecten aangaande investeringen in de volgende hernieuwbare energiebronnen: windenergie, zonne-energie, aerothermische (warmte in de omgevingslucht), hydrothermische (warmte in het oppervlaktewater), geothermische energie en energie uit de oceanen, waterkracht, biomassa, stortgas, gas van rioolzuiveringsinstallaties en biogas.

1.3 Infrastructuur

Bij infrastructuur gaat het om energie-**infrastructuur met betrekking tot elektriciteit, gas, en CO₂** in steungebieden en overige infrastructuur voor andere sectoren dan de industrie (omschreven in paragraaf 2 CO₂-reductie industrie van deze bijlage).

Energie-infrastructuur

De energie-infrastructuur is onderworpen aan volledige tarief- en toegangsregulering overeenkomstig wetgeving inzake de interne energiemarkt. Onder energie-infrastructuur wordt verstaan alle fysieke uitrusting of een faciliteit die onder de volgende categorieën valt:

a) wat elektriciteit betreft:

- infrastructuur voor transmissie in de zin van artikel 2, lid 3, van Richtlijn 2009/72/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 juli 2009 betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit en tot intrekking van Richtlijn 2003/54/EG (PbEU 2009, L 144);
- infrastructuur voor distributie in de zin van artikel 2, lid 5, van Richtlijn 2009/72/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 juli 2009 betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit en tot intrekking van Richtlijn 2003/54/EG (PbEU 2009, L 144);
- **„elektriciteitsopslag“: faciliteiten gebruikt voor de permanente of tijdelijke opslag** van elektriciteit in boven of ondergrondse infrastructuur of geologische locaties, mits deze direct zijn aangesloten op hoogspanningstransmissielijnen ontworpen voor een spanning van 110 kV of meer;
- alle uitrusting of installaties die van essentieel belang zijn om de in de drie hierboven genoemde punten omschreven systemen op een veilige, betrouwbare en efficiënte wijze te laten functioneren, met inbegrip van beschermings-, monitorings- en toezichtsystemen op alle spanningsniveaus en onderstations, en
- **„slimme netten“: alle uitrusting, lijnen, kabels of installaties, zowel op niveau van transmissie als op middenspanningsdistributie**, die moet dienen voor digitale tweewegscommunicatie, (bijna) realtime, interactieve en intelligente monitoring en sturing van elektriciteitsproductie, -transmissie, -distributie en -verbruik binnen een elektriciteitsnetwerk, met het oog op de ontwikkeling van een netwerk dat op efficiënte wijze het gedrag en de acties van alle op het netwerk aangesloten gebruikers (producenten, verbruikers en producenten- verbruikers) integreert, om zo een economisch doelmatig en duurzaam elektriciteitsnet tot stand te

brengen met slechts beperkte verliezen, dat van hoge kwaliteit is, met grote voorzieningszekerheid en goed beveiligd;

b) wat gas betreft:

- transmissie- en distributiepijpleidingen voor het transport van aardgas en biogas die deel uitmaken van een netwerk, met uitsluiting van hogedrukpijpleidingen die worden gebruikt voor de upstream-distributie van aardgas;
- de met de in het eerste punt bedoelde hogedrukpijpleidingen verbonden ondergrondse opslagfaciliteiten, en
- alle uitrusting of installaties die van essentieel belang zijn voor een veilige, betrouwbare en efficiënte exploitatie van het net of om een bi-directionele capaciteit mogelijk te maken, met inbegrip van compressorstations.

c) wat CO₂ betreft: netwerk van pijpleidingen, met inbegrip van de benodigde boosterpompstations, voor het transport van CO₂ naar opslaglocaties, om het CO₂ daar te injecteren in geschikte ondergrondse geologische formaties *met het oog op* permanente opslag.

Overige infrastructuur

Overige infrastructuur, zoals een stoomnetwerk of een warmtenetwerk, komt in aanmerking voor subsidie als er sprake is van lokale infrastructuur. Het moet gaan om een open infrastructuur, dat wil zeggen dat ook andere ondernemingen op de infrastructuur aangesloten kunnen worden. De categorie "overige infrastructuur" is niet beperkt tot steungebieden.

2. CO₂-reductie industrie

Onder de industrie wordt verstaan: het geheel van ondernemingen die materiële goederen produceren, waarbij grondstoffen worden verwerkt en waarbij sprake is van een hoge graad van mechanisering en automatisering, genoemd in de Standaardbedrijfsindeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek, hoofdgroep C, D (alleen energiedistributie) of E.

Het thema CO₂-reductie industrie bestaat uit de volgende subthema's:

- Circulaire economie
- Infrastructuur
- CC(U)S – Carbon Capture, Utilisation and Storage
- Overige CO₂-reducerende maatregelen

2.1 Circulaire economie

De circulaire economie heeft tot doel duurzamer met grondstoffen om te gaan door deze langer en hoogwaardiger te blijven gebruiken. Onder het thema Circulaire Economie vallen recycling en hergebruik van afval, reparatie en het gebruik van biobased grondstoffen, waarbij sprake is van CO₂-reductie.

Recycling van afval betreft elke nuttige toepassing waardoor afvalstoffen opnieuw worden verwerkt tot producten, materialen of stoffen, voor het oorspronkelijke doel of voor een ander doel. Dit omvat het opnieuw bewerken van organisch afval, maar het omvat niet energierugwinning, noch het opwerken tot materialen die bestemd zijn om te worden gebruikt als brandstof of als opvulmateriaal.

Met *hergebruik* wordt bedoeld elke handeling waarbij producten of componenten die geen afvalstoffen zijn, opnieuw worden gebruikt voor hetzelfde doel als dat waarvoor zij waren bedoeld. Het moet gaan om recycling en hergebruik van afval dat door andere ondernemingen geproduceerd is. Het gerecycleerde of hergebruikte materiaal zou anders bij het afval belanden of op een minder milieuvriendelijke wijze worden verwerkt. Steun voor nuttige toepassing van afvalstoffen, niet zijnde recycling, valt hier niet onder. De investering doet niet uitsluitend de vraag naar het te recycleren materiaal toenemen zonder dat de inzameling van dat materiaal toeneemt.

Bij *biobased grondstoffen* gaat het om het vervangen van grondstoffen van fossiele en/of minerale oorsprong door grondstoffen van biotische oorsprong (biobased). Biobased toepassingen moeten niet alleen gaan om het vervangen van fossiele of minerale grondstoffen. Het uiteindelijk product **moet voldoen aan de voorschriften van de 'Single Use Plastics'-richtlijn** (Richtlijn (EU) 2019/904 van het Europees parlement en de Raad van 5 juni 2019 betreffende de vermindering van de effecten van bepaalde kunststofproducten op het milieu (PbEU 2019, L 155)). Hiermee wordt het **ontwikkelen van meervoudig bruikbare ('multi use'), niet afbreekbare** producten gestimuleerd. Vanwege het toepasselijke steunkader (de algemene groepsvrijstellingsverordening) komen op het gebied van biobased grondstoffen voor zover het geen recycling en hergebruik van afval betreft, alleen pilotprojecten in aanmerking voor subsidie.

Aansluitend bij het uitvoeringsprogramma circulaire economie worden voorstellen op het gebied van recycling, refurbishment en hergebruik van kunststoffen, textiel, meubels en matrassen aangemoedigd en worden ondernemers uit het MKB met name uitgenodigd om voorstellen in te dienen. Dit sluit aan bij de acties die zijn opgenomen in de transitieagenda's Circulaire Economie (waaronder die voor kunststoffen en die voor consumptiegoederen).

2.2 Infrastructuur

Hieronder valt energie-**infrastructuur met betrekking tot elektriciteit, gas, en CO₂ in steungebieden** en overige infrastructuur, voor zover toegepast door ondernemingen uit de sector industrie. Zie voor de beschrijving van wat er onder de infrastructuur kan vallen paragraaf 1.3.

2.3 CC(U)S – Carbon Capture, Utilisation and Storage (alleen pilots)

Om te komen tot een tijdige en kostenefficiënte verduurzaming, lijkt CCS in met name de energie-intensieve industrie een noodzakelijke brugtechnologie. Met brugtechnologie wordt bedoeld dat CCS naar verwachting geen eindoplossing is, omdat omschakeling naar hernieuwbare productie

zonder CO₂ uitstoot het eindbeeld is. Op de korte tot middellange termijn wordt verwacht dat CCUS een belangrijke rol kan spelen in de verduurzaming van de energie-intensieve industrie door **de afgevangen CO₂ permanent op te slaan of her te gebruiken**, mits deze toepassing leidt tot een **netto CO₂ reductie**. **Tevens speelt de afvang van (biogene) CO₂ een cruciale rol in de verduurzaming van de glastuinbouw.**

Ook het realiseren van negatieve emissies, waarbij biogene of atmosferische CO₂ wordt afgevangen en permanent wordt opgeslagen, en het hergebruik van CO₂ als industriële grondstof in producten of productieprocessen (CCU) kan tot een netto CO₂-reductie leiden en hiermee bijdragen aan het realiseren van een CO₂-arme economie.

De primaire doelgroep is de energie-intensieve industrie met een hoge CO₂-uitstoot, inclusief installaties voor de productie van waterstof voor zowel grondstof als brandstof (via de precombustion route) en afvalverbrandingsinstallaties, en waar op dit moment geen kosten-efficiënte alternatieven voorhanden zijn om de CO₂ te reduceren.

Doel

Met dit thema wordt beoogd om op de *korte termijn* grootschalige CC(U)S-pilots te realiseren om hiermee de toepassing van CC(U)S-technologieën in de gehele CC(U)S-keten (afvang, transport, **hergebruik en opslag van CO₂**), **of in delen van de keten, te testen en/of te demonstreren in een praktijkomgeving** of industriële omgeving. Daarmee wordt inzicht verkregen in onder meer de werkelijke kosten en de effecten van de toepassing op het productieproces en de bedrijfsvoering. Deze ervaring en kennis is nodig om grootschalige startprojecten op de middellange termijn en grootschalige uitrol op de langere termijn te kunnen realiseren. Deze pilots zullen tevens informatie aanleveren waarop mogelijk lange termijnbeleid gebaseerd kan worden.

De pilots dragen bij aan de realisatie op de *middellange termijn* van een aantal zeer grootschalige startprojecten welke de gehele CC(U)S keten omvatten. Deze projecten dragen bij aan het geven van voldoende zekerheid en informatie aan de markt om te gaan investeren en de bredere uitrol van CC(U)S te realiseren en faciliteren.

Op de *lange termijn* zal brede uitrol en toepassing van CC(U)S gerealiseerd moeten zijn om de **CO₂-reductiedoelstellingen** in 2030 en daarna te kunnen realiseren tegen lagere kosten.

Het doel is dat door middel van voorbereiding en realisatie van concrete CC(U)S pilotprojecten, zowel de ontwikkelaars van toekomstige CC(U)S projecten als de overheid:

- inzicht krijgen in de operationele parameters en de effecten van de toepassing van CC(U)S op de operationele en bedrijfsmatige aspecten van het productieproces;
- inzicht krijgen in de business case van CC(U)S-projecten, met name economische en financiële parameters;
- inzicht krijgen in technische, institutionele, maatschappelijke en andere knelpunten bij de toepassing van CC(U)S;
- een eerste stap zetten in de opschaling en op grotere schaal toepassen van de technologie die zonder ondersteuning niet tot stand zou zijn gekomen;
- adequaat beleid formuleren en de kennis en ervaring te delen met relevante partijen om de ontwikkeling en toepassing van CC(U)S te versnellen;
- de grootschalige toepassing en brede uitrol van CC(U)S op de lange termijn mogelijk maken tegen lagere (maatschappelijke) kosten.

Project-onderwerpen

Binnen dit thema wordt de hele CC(U)S keten beschouwd en worden daarin de onderdelen **"afvang", "transport", "hergebruik" en "opslag" onderscheiden**. **Van belang voor projecten onder deze programmalijn** is dat deze een aanmerkelijke verbetering van kosten, efficiency en betrouwbaarheid van producten en diensten voor CC(U)S mogelijk maken zodat de langetermijndoelen worden gehaald. Voorts is van belang dat er op korte termijn (binnen 5 jaar) opschalingsperspectief is en dat de techniek of toepassing herhaalbaar is in productieprocessen elders.

Soort projecten

Meer specifiek richt het thema CCUS zich op de volgende projecten:

- a) (vorbereiding van) Pilots gericht op de gehele keten, of delen van deze keten, van afvang, **transport, hergebruik of opslag van CO₂ afkomstig uit energie-intensieve industrie** of afvalverbrandingsinstallaties, of gericht op de gehele keten of delen van de keten voor biogene

CO₂ die vrijkomt bij andersoortige voor de Nederlandse economie relevante productieprocessen.

- b) **Pilots gericht op het transport en comprimeren of vervloeien van CO₂ ten behoeve van het hergebruik of nuttige toepassing van bij voorkeur biogene CO₂, waarbij tevens een netto CO₂-reductie gerealiseerd wordt. Hieronder valt ook de levering van CO₂ aan de glastuinbouw.**
- c) **Pilots gericht op hergebruik van CO₂ afkomstig uit energie-intensieve industrie en afvalverbrandingsinstallaties, of gericht op hergebruik van biogene CO₂ die vrijkomt bij andersoortige voor de Nederlandse economie relevante productieprocessen.**

Voor al deze pilots geldt dat de netto CO₂-emissiereductie aantoonbaar moet zijn om in aanmerking te komen voor subsidie.

Reikwijdte van de projecten

- Projecten in de zin van deze subsidiemodule zijn niet projecten die zich richten op de tijdelijke opslag of permanente opslag van CO₂ op land.
- Projecten die zich primair op de productie van waterstof richten en niet op de afvang van CO₂ bij de productie van waterstof, zijn onderdeel het thema Flexibilisering van het elektriciteitssysteem.
- Installaties die enkel de productie van elektriciteit of warmte uit fossiele brandstoffen als doel hebben, vallen niet onder dit thema.

2.4 Overige CO₂-reducerende maatregelen

Hieronder vallen andere CO₂-reducerende maatregelen dan genoemd onder paragrafen 3.2.1 t/m 3.2.3, niet zijnde energie-efficiëntie of hernieuwbare energieproductie. In het geval van demonstratieprojecten gaat het om milieu-investeringssteun.

Het gaat er bij milieu-investeringssteun om dat een onderneming het uit zijn eigen activiteiten voortvloeiende niveau van milieubescherming verhoogt. Milieu-investeringssteun mag enkel worden ingezet voor de ondernemer die met zijn eigen activiteiten een milieuvoordeel realiseert tijdens de looptijd van het project (dat wil zeggen: uiterlijk bij ingebruikname van de installatie). Het ontwerp en de vervaardiging van milieuvriendelijke producten, machines of vervoermiddelen die minder natuurlijke hulpbronnen gaan verbruiken, is niet subsidiabel; het gaat om de gebruiker van milieuvriendelijke producten. Steun wordt niet verleend wanneer de investeringen worden uitgevoerd om ervoor te zorgen dat ondernemingen voldoen aan reeds vastgestelde en nog niet in werking getreden Unienormen.

3. Aardgasloze woningen, wijken en gebouwen (alleen pilots)

Aanleiding

Het regeerakkoord geeft aan dat voor het eind van de kabinetsperiode (in 2021) 30.000 tot 50.000 bestaande woningen per jaar aardgasloos gemaakt moeten worden of in ieder geval zodanig worden ingericht en/of energie-efficiënt worden gemaakt dat ze op korte termijn aardgasloos gemaakt kunnen worden.

Het aardgasloos maken van wijken, woningen en utiliteitsgebouwen vraagt om aanpassingen in de woningen of het gebouw zelf en in de nabij gelegen energie-infrastructuur.

Vorbereidend op aardgasloos kunnen woningen al aardgasloos-ready worden gemaakt. Aardgasloos-ready betekent dat woningen qua bouwkundige en installatietechnische voorzieningen voor verwarming, warm tapwater en koken gereed zijn voor afkoppeling van het aardgasnet en aansluiting op een alternatieve energiestructuur. Die afkoppeling van het aardgasnet en koppeling aan de nieuwe energie infrastructuur kan later zonder grote inspanningen en overlast voor bewoners plaatsvinden.

Algemene doelen van dit thema

Om al op korte termijn voor aardgasloze wijken en woningen en gebouwen "die aardgasloos-ready zijn" de kosten te reduceren en tegelijkertijd de hinder voor eigenaars, bewoners en gebruikers te beperken en de technische, fysische, functionele en esthetische kwaliteit te behouden zijn innovatieve producten en diensten nodig. De overheid streeft ernaar dat de kosten voor het aardgasvrij maken minimaal 30% lager zijn ten opzichte van de huidige (technische) standaard(en) en praktijksituaties (van betreffende producten of diensten) voor aardgasloos, respectievelijk -ready.

Dit thema heeft als doel om projecten te ondersteunen waarin binnen één jaar prototypes van enkele of meer innovatieve producten en diensten ontwikkeld worden, die bijdragen aan:

- de transitie naar aardgasloze woningen en gebouwen, met bijbehorende energie infrastructuur in aardgasloze wijken tegen zo laag mogelijke kosten voor de eindgebruiker en de maatschappij (het laatste in verband met eventuele aanpassing van de infrastructuur);
- het tegelijkertijd handhaven en waar mogelijk verbeteren van de kwaliteit in de woning, het gebouw of de wijk;
- verhogen van tempo en/of aantallen om bestaande woningen en gebouwen op grote schaal aardgasloos of aardgasloos-ready te kunnen maken.

Handhaving of verbetering van kwaliteit heeft betrekking op techniek, fysica (waaronder binnenmilieu), functionaliteit en esthetiek.

De ontwikkelde producten en diensten moeten aan het eind van de looptijd van dit project als prototype zijn geplaatst of gebruikt in omgevingen die representatief zijn voor het functioneren onder reële omstandigheden, meestal in een gebouw of in de energie infrastructuur van de wijk. Daarnaast moeten ze binnen een jaar na afloop van het project beschikbaar zijn voor de markt.

Dit thema voorziet in de ondersteuning van drie typen producten en/of diensten, zoals hieronder beschreven met respectievelijk programma A, B en C. Projecten binnen dit thema dienen, behalve zich te richten op bovengenoemde algemene doelen, te passen binnen één of meerdere van deze programma's en hun doelstellingen:

3.1 Programma A. Integratie van basisproducten en componenten in prototypes van standaardoplossingen voor aardgasloze woningen, gebouwen en energie infrastructuur in wijken

Programma A richt zich op pilotprojecten waarin nu al bestaande basisproducten en componenten slim samengevoegd worden tot integrale producten, die snel en seriematig in woningen, gebouwen en wijken ingebracht kunnen worden.

Het betreft dan de integratie van installatie-technische elementen (waaronder warmte- en koudeconcepten, ventilatie, warmtepompen, zonnearmtesystemen), de bouwkundige aanpassingen (waaronder gevels), de energie-infrastructuur in de wijk waar de transitie plaats vindt. Nieuwe (functies voor bestaande) meet- en regelsystemen en/of (verdere) digitalisering zullen daarvoor nodig zijn, zoals voor de interoperabiliteit om deze integratie te (helpen) realiseren en voor de inpassing van de integrale producten in de woon- en/of werkomgeving en/of de energie-infrastructuur. Met betrekking tot de energie infrastructuur speelt het ontwikkelen van producten ten behoeve van de zogenaamde 4^e generatie warmtenetten. Dit zijn netten waarbij

naast de klassieke centrale levering van warmte en koude ook op lokaal niveau in de wijk zelf op meer decentraal niveau warmte en koude geleverd worden. Hierbij worden warmtenetten gevoed door verschillende kleine bronnen en wordt overgegaan op een lagere temperatuur.

Tot dit thema hoort niet het ontwikkelen van multifunctionele bouwdelen (bouwdelen die naast functies als stijfheid en sterkte, wind- en waterdichtheid, isolatie en ventilatie, ook energie besparen en duurzame energie (elektriciteit, koude en warmte) opwekken, afgeven, opslaan en beheren).

3.2 Programma B: Gestandaardiseerde en geoptimaliseerde totaalpakketten voor specifieke woningtypen, de contingentaanpak

Veel van de Nederlandse woningen, gebouwen en wijken vertonen onderling grote gelijkenis met betrekking tot vorm en plattegrond, bouwkundige karakteristieken, installatie en regeltechniek, stedenbouwkundige kenmerken en energie-infrastructuur.

Programma B richt zich op de ontwikkeling van gestandaardiseerde zo veel mogelijk industrieel vervaardigde totaalpakketten waarmee deze woningen of eventueel combinaties van woningen, gebouwen en energie-infrastructuur in een wijk aardgasloos worden gemaakt.

Zeker waar dit woningen en gebouwen betreft die in het verleden op industriële wijze zijn gebouwd biedt dit aanknopingspunten voor een generieke aanpak voor alle woningen en gebouwen in dit **type: een contingentaanpak. De voor zo'n contingent te ontwikkelen** totaalpakketten worden na afloop van het project via bijvoorbeeld een marktplaats aangeboden.

3.3 Programma C: Hulpmiddelen en instrumenten bij de ontwikkeling en realisatie van aardgasloze woningen, gebouwen en wijken

Programma C richt zich op het ontwikkelen van hulpmiddelen en instrumenten die het proces om woningen, gebouwen en wijken aardgasloos te maken verkorten, eenvoudiger en goedkoper maken en hinder bij eigenaars en bewoners in woning en wijken wegnemen.

Hierbij kan gedacht worden aan vernieuwing in technologische en digitale ontwikkelingen, en daaraan gekoppelde samenwerkingsvormen en verdienmodellen.

Om optimale prestaties te kunnen garanderen tijdens gebruik (beheerfase) zijn ook innovaties nodig voor communicatie en met bewoners en monitoring. Dit soort innovaties valt niet onder dit thema van deze subsidiemodule.

Subthema Maatschappelijk vastgoed

Binnen het thema "Aardgasloze woningen, wijken en gebouwen" is er budget geormerkt voor aanvragen die betrekking hebben op maatschappelijk vastgoed. Voor deze aanvragen geldt onverkort dat aanvragen moeten passen binnen het hierboven beschreven thema "Aardgasloze woningen, wijken en gebouwen" en moeten passen binnen de desbetreffende programma's en de doelstellingen daarvan. Daarbovenop moeten deze projecten worden uitgevoerd bij Maatschappelijk vastgoed. Er worden de volgende soorten maatschappelijk vastgoed onderscheiden:

- a. een gebouw waarin onderwijs wordt gegeven als bedoeld in de Wet op het primair onderwijs, de Wet op het voortgezet onderwijs of de Wet op de expertisecentra;
- b. een gebouw in eigendom of in gebruik door een culturele instelling met een ANBI-status;
- c. een rijksmonument, provinciaal monument of gemeentelijk monument;
- d. een sportaccommodatie, bestemd en in gebruik voor activiteiten van een sportvereniging met volledige rechtsbevoegdheid die lid is van een landelijke koepelorganisatie of een in NOC*NSF vertegenwoordigde landelijke sportorganisatie en waarbinnen een door NOC*NSF erkende tak van sport wordt beoefend;
- e. een gebouw waarin direct of indirect zorgdienstverlening plaatsvindt op grond van de Wet langdurige zorg, de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015, de Zorgverzekeringswet en de Jeugdwet.

Uit artikel 4.2.70 volgt aan dat voor een subsidieaanvraag voor een project dat past binnen dit subthema een verklaring moet worden aangeleverd van de betrokken instelling in welk gebouw de innovatie wordt toegepast en welke soort maatschappelijk vastgoed het betreft.

Aandachtspunten bij de programma's in dit thema

Voor de kwaliteit van het project is het voor alle projecten binnen het thema "Aardgasloze woningen, wijken en gebouwen" van belang:

- dat de aanvrager de claims die in het projectplan gedaan worden goed onderbouwt, inzicht geeft in de kennis die er nu is uit relevante vooronderzoeken en de knelpunten die er nog zijn, en dat de toegevoegde waarde van dit project duidelijk is. De onderbouwing van de berekening van de kosten voor de eindgebruiker ten opzichte van de huidige (technische) standaard(en) en praktijk van enkele of meer vergelijkbare producten of diensten is eveneens belangrijk;
- dat de beoogde producten en diensten worden gevolgd (monitoring) op **zo'n manier dat de** specificaties en eigenschappen van opvolgers van deze beoogde producten en diensten er door verbeteren. Het projectplan bevat een specificatie van activiteiten voor monitoring en (certificering van) kwaliteit van de beoogde producten en diensten;
- wat op termijn de gevolgen van grootschalige toepassing van de innovatieve producten en diensten voor het energiesysteem kunnen zijn. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om beperking van de kosten van de algemene infrastructuur, zoals de mate van verzwaring van het elektriciteitsnet die nodig zou zijn. Ook kan het gaan om de mate waarin het mogelijk is om op een later moment (andere) duurzame energiebronnen op de woning, het gebouw of de infrastructuur aan te sluiten.

4. Flexibilisering van het elektriciteitssysteem (alleen pilots)

Vanwege de verwachte groei van fluctuerende energiebronnen en toenemende fluctuaties in de vraag naar energie wordt een goede balans tussen vraag- en aanbodzijde in het energiesysteem steeds belangrijker. Ook kan flexibiliteit in de vraag naar en/of het aanbod van energie helpen bij het voorkomen van congesties in energienetten. Daarom is er meer flexibiliteit in het energiesysteem nodig.

Onder flexibilisering van het energiesysteem wordt verstaan het vermogen van de partijen in het energiesysteem om met behulp van installaties en voertuigen het aanbod van of de vraag naar energie zodanig te vergroten dan wel te verkleinen, dat congesties in energienetten worden voorkomen. En dit op een termijn of real-time te doen op momenten van overschotten of schaarste van energie binnen de grenzen van de aansluiting op het energienet.

De vraag naar flexibiliteit zal zich vooral voordoen in de elektriciteitsvoorziening. Flexibiliteit kan ontstaan door het sturen van de vraag naar of het aanbod van elektriciteit en/of door gebruik te maken van elektriciteitsopslag. Daarnaast kan flexibiliteit ontstaan door verbinding van elektriciteit met andere energiedragers via conversie. Flexibiliteit ontstaat dan door de vraag naar of het aanbod van één of meer andere energiedragers te vergroten of te verkleinen en/of door de opslag van die andere energiedragers. Ook op marktplaatsen voor andere energiedragers, zoals warmte, kan zich een vraag voordoen naar flexibiliteit.

Binnen dit thema vallen projecten die een bijdrage kunnen leveren aan flexibilisering van het elektriciteitssysteem.

Doel

Met dit thema wordt meer flexibiliteit in het elektriciteitssysteem beoogd om de leveringszekerheid in 2030 en verder te verzekeren, waarbij de systeemkosten zo laag mogelijk blijven. Daartoe worden innovatieve pilotprojecten ondersteund. Er wordt beoogd praktijkervaring op te doen om tot een optimale, kostenefficiënte mix van flexibiliseringsopties te komen.

Projectonderwerpen

Dit thema richt zich op de volgende mogelijkheden voor meer flexibiliteit:

- stimulering van opslag en conversie van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit;
- stimulering van flexibele vraag (demand side response);
- **stimulering van CO₂-vrij regelbaar vermogen** voor de opwekking van elektriciteit;
- flexibiliteit van de elektriciteitsnetten;

Binnen het thema 'Flexibilisering van het elektriciteitssysteem' worden primair projecten beoogd die inzetten op grootschalige opslag en conversie vanuit elektriciteit naar andere energiedragers en/of producten. Hierbij wordt expliciet gezocht naar projecten waarbij gebruik wordt gemaakt van groene waterstof (productie van waterstof uit hernieuwbare energie door middel van elektrolyse). De waterstof kan opgeslagen worden om later in te zetten voor elektriciteitsproductie en/of voor mobiliteit, of kan worden ingezet als grondstof in bijvoorbeeld de industrie. Zo kan waterstof een brugfunctie vervullen tussen de elektriciteitssector en de industrie.

Naast waterstofprojecten wordt ook gezocht naar projecten op het gebied van andere vormen van opslag en conversie die nog verder van de markt af staan, maar in de toekomst mogelijk goedkoper of beter toepasbaar zijn dan opslagmethoden met waterstof. Te denken valt aan **bepaalde typen accu's en "power-to-x"**. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om ammoniak, mierenzuur, methanol of andere chemische componenten.

Naast de (combinaties van) installaties voor de conversie en/of de opslag van energie en/of sturing van vraag en aanbod kan het gebruik van geavanceerde informatiesystemen nodig zijn om met deze installaties de gevraagde flexibiliteit te laten ontstaan. Deze informatiesystemen combineren software, modellen van de beoogde hardware en monitoring systemen, die enerzijds deze fysieke installaties representeren in een virtuele omgeving en anderzijds vanuit deze virtuele omgeving producten en diensten laten ontstaan om met voldoende impact op het energiesysteem de flexibiliteit met deze installaties te creëren.

Voor de slaagkans van de innovatie in de markt is het van belang dat:

- de business case niet afhankelijk is van veranderingen in wet- en regelgeving die nog moeten plaatsvinden en dat
- ICT-architectuur en diensten compatibel zijn met andere ICT-architectuur en diensten; ofwel er is sprake van interoperabiliteit, waarmee organisaties, die een belang hebben bij de flexibiliteit en betrokken marktplaatsen met elkaar kunnen worden verbonden en dat
- de projectresultaten voldoen aan de (te verwachten) eisen om de bedrijfsvoering van **netbeheerders en van partijen op de energiemarkt te beschermen tegen "cyber attacks" en de goede werking van de energie-infrastructuur en van de energiemarkten te beveiligen ("cyber security")**.

Off-grid projecten vallen buiten de reikwijdte van dit thema.

5. Ruimtelijke inpassing grootschalige elektriciteitsopwekking met zon of wind

Aanleiding

De energietransitie zal de komende jaren een steeds groter effect gaan krijgen op de omgeving. Naarmate het aandeel hernieuwbare energie groeit zal ook het beslag op de ruimte groeien. De zonnepanelen en windmolens moeten namelijk ergens worden geplaatst, waardoor er sprake is van steeds grotere effecten op de omgeving. Een deel van de doelstellingen kan ingevuld worden binnen de gebouwde omgeving, maar een belangrijk deel zal wegens ruimtegebrek ook buiten de gebouwde omgeving ingevuld moeten worden. Discussies rond de wenselijkheid van wind en **zonneparken in het landelijk gebied zijn actueel. Thema's als horizonvervuiling, betrokkenheid, cultuurhistorische landschapswaarden, effecten op de voedselzekerheid en de ecologische kwaliteit zijn belangrijke discussiepunten geworden.**

Om ook in de toekomst voldoende draagvlak te behouden voor de energietransitie zullen oplossingen gevonden moeten worden voor de grootschalige opwekking van hernieuwbare energie **die invulling geven aan de genoemde thema's.** Draagvlak door onder meer het betrekken van omwonenden, het aansluiten bij lokale initiatieven en het economische en ecologisch optimaal benutten van de beschikbare ruimte zijn essentieel.

Algemene doelen

Gezien de toenemende druk op de beschikbare ruimte vraagt dit thema om oplossingen die op relatief korte termijn een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de energietransitie. Hiertoe geeft dit thema een stimulans aan de ontwikkeling van nieuwe toepassingsvormen en gebieden voor de grootschalige opwekking van elektriciteit met zon en/of windenergie. Draagvlak, landschappelijke waarden, het optimaal benutten van de beschikbare ruimte en het voorkomen van hoge maatschappelijke kosten voor netaansluitingen staan hierbij centraal.

Dit thema heeft als doel om projecten te ondersteunen waarin prototypes of demonstraties van enkele of meer innovatieve producten, uitvoeringsvormen en diensten ontwikkeld worden, die bijdragen aan de ruimtelijke inpassing van grootschalig opgewekte hernieuwbare elektriciteit binnen de volgende aandachtsgebieden:

- land (niet zijnde gebouwde omgeving);
- verkeersinfrastructuur, binnenwateren en bassins;
- zee;
- gebouwde omgeving.

A. Aandachtsgebied land (niet zijnde gebouwde omgeving)

Het gaat om pilot- en demonstratieprojecten die een positieve en vernieuwende bijdrage leveren op onderstaande punten en waarvan de uitkomsten op relatief korte termijn geadopteerd kunnen worden in toekomstige projecten.

- **(landschappelijke)** inpassing van zon en of wind, waarbij op een vernieuwende wijze rekening gehouden wordt met bestaande cultuur historische landschapselementen;
- Milieuaspecten als biodiversiteit, bodem kwaliteit (denk aan infiltratie verdamping) en geluid;
- Meervoudig gebruik van ruimte, anders dan reeds toegepaste combinaties van zonne-energie met kleinvee en grasland. Belangrijk hierbij is dat er een aantoonbare meerwaarde behaald kan worden door de combinatie van functies door het optimaal gebruik van de beschikbare ruimte. (hieronder vallen ook toepassingen binnen het agro domein gericht op optimalisatie van landgebruik);
- **Verlaging van maatschappelijke kosten voor de netaansluiting en de inpassing op het elektriciteitsnet. Bijvoorbeeld locaties die goede aansluitmogelijkheden bieden of die door slimme combinatie van bijvoorbeeld wind / zon en tijdelijke opslag optimaal gebruik maken van de bestaande infrastructuur.**

Aanvullend kan hierbij eveneens gedacht worden aan:

- Acceptatie van omwonenden door het participatief betrekken van omwonenden en betrokkenentoeegang bieden aan nieuwe locaties of toepassingsvormen, door procesmatige of technische innovaties (denk hierbij aan eigendomsverhoudingen, bereikbaarheid van de hernieuwbare energieopwekkers bij calamiteiten, bereikbaarheid van ondergrondse (gas)leidingen etc.)

- Projecten die door alternatieve financieringsconstructies of projectvormen nieuwe toepassingsgebieden bloot leggen of tot een wezenlijke versnelling van bestaande markten kunnen leiden (zijnde niet de gebouwde omgeving). Hieronder vallen ook innovatieve constructies, waarmee de lokale economie en het draagvlak van zon en/of wind, versterkt worden.
- B. Aandachtsgebied verkeersinfrastructuur (inclusief spoorwegen) en op water (niet zijnde zee).
- Het gaat hierbij om pilotexperimenten en demonstratieprojecten die de potentie van hernieuwbare elektriciteitsopwekking binnen verkeersinfrastructurele werken en water zichtbaar maken en een belangrijke stap vormen voor een snelle opschaling. De aandacht gaat uit naar projecten die toewerken naar een snelle opschikbaarheid en die op een termijn van **5 jaar al een eerste substantiële bijdrage kunnen leveren en werken aan een (landschappelijke) inpassing van hernieuwbare elektriciteit productie**, waarbij op een vernieuwende wijze aangesloten wordt op bestaande cultuur historische landschapselementen en reeds bestaande functies van de locatie. Uitgangspunt hierbij is dat het effect op de ecologische kwaliteit van de omgeving positief of minimaal neutraal dient te zijn

Aanvullend kan hierbij gedacht worden aan:

- Versterking van het maatschappelijk draagvlak
- Veiligheid, bereikbaarheid, onderhoud. (weg, water en spoorbeheerders stellen vaak specifieke eisen ten aanzien van genoemde punten. Eisen die een negatief effect kunnen hebben op de business case. Door hier in de ontwerpfase of in het beslissingsproces al rekening mee te houden kan dit voorkomen worden.)
- Eigendomsverhoudingen en betrokkenheid/deelname van omwonenden

C. Aandachtsgebied zee

Het gaat in dit geval om pilot- en demonstratieprojecten met oplossingen die nadelige ruimtelijke gevolgen van de aanleg en exploitatie van offshore zonne-/ en windparken beperken (denk hierbij aan gecombineerde opwekking met wind en zon, of gezamenlijk gebruik van schepen en infrastructuur).

Ook richt dit deel van het thema zich op pilots rond het tegengaan van nadelige ecologische effecten direct gerelateerd aan de aanleg en exploitatie van zon- en/of windparken door het toepassen van innovaties die een positief effect hebben op het versterken van de ecologische waarde van de locatie.

D. Aandachtsgebied gebouwde omgeving

Het gaat hierbij om pilot- en demonstratieprojecten die zichtbaar maken hoe zonnestroom grootschalig toegepast kan worden in de bestaande bouw, zonder afbreuk te doen aan de architectonisch waarde of cultuurhistorische waarden van het gebouw of de omgeving. Het dient te gaan om projecten waarmee een versnelling kan worden ingezet voor grootschalige (>0,3MW) PV projecten in de gebouwde omgeving. Hierbij wordt in het bijzonder gedacht aan projecten of technologische ontwikkelingen die opschikbaar zijn (in serie of grote herhaalbaarheid) en wat een aantoonbaar voordeel oplevert in de business case voor dergelijke projecten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de pilots rond lichtgewicht dak systemen (toepasbaar op grote daken waarvoor standaard panelen en constructies te zwaar zijn, of wijkrenovatie waarbij innovatieve dak- of gevel-geïntegreerde zon-pv systemen worden toegepast

Aandachtspunten binnen Ruimtelijke inpassing

- Voor demonstratieprojecten op grond van dit thema geldt, dat op basis van artikel 41, zesde lid, van de algemene groepsvrijstellingsverordening alleen subsidie verstrekt kan worden voor de extra investeringskosten van de productie-installatie waarmee elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen wordt geproduceerd. Kosten die niet rechtstreeks verband houden met het behalen van een hoger niveau van milieubescherming komen op grond van dit artikel niet voor subsidie in aanmerking. Voorts kan op grond van artikel 25 van de algemene groepsvrijstellingsverordening subsidie worden verstrekt voor experimentele ontwikkeling.
- Voor de kwaliteit van een projectvoorstel is het van belang dat:
 - de aanvrager de claims die in het projectplan gedaan worden goed onderbouwt, inzicht geeft in de kennis die er nu is uit relevante vooronderzoeken en de knelpunten die er nog zijn, en de toegevoegde waarde van dit project duidelijk is;

- o **het project expliciet ingaat op de juridische risico's ten aanzien van eigenaarschap, beheer, onderhoud en de tegengestelde belangen bij, en binnen, relevante actoren voor verdere opschaling (denk hierbij aan thema's als inkoop, veiligheid, aanbesteding, voedselproductie/energieopwekking). Het projectplan dient duidelijk te maken welke risico's en belemmeringen er liggen en hoe het project bijdraagt om deze risico's weg te nemen.**

Bijlage 4: Verklarende woordenlijst

Aanvrager

Een natuurlijke persoon of rechtspersoon neemt deel aan het project voor eigen kosten en risico. Geen subsidie wordt verstrekt aan een provincie, gemeente of openbaar lichaam als bedoeld in de Wet gemeenschappelijke regelingen.

Algemene groepsvrijstellingsverordening

Verordening (EU) nr. 651/2014 van de Commissie van 17 juni 2014 waarbij bepaalde categorieën steun op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag met de interne markt verenigbaar worden verklaard (PbEU 2014, L 187). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0651&from=NL>

CO₂

CO₂ of CO₂-equivalent.

CO₂-equivalent

De hoeveelheid CH₄, N₂O, HFK's, PFK's en SF₆, die overeenkomstig de factoren in [bijlage 1](#) eenzelfde broeikas effect oplevert als een massa-eenheid CO₂.

Deelnemer (mede-aanvrager)

Een natuurlijke persoon of rechtspersoon neemt deel aan het samenwerkingsverband voor eigen kosten en risico. Geen subsidie wordt verstrekt aan een provincie, gemeente of openbaar lichaam als bedoeld in de Wet gemeenschappelijke regelingen.

Derden (subcontractant)

Derden voeren een deel van het project uit in opdracht en op kosten van de aanvrager. Met een derde kan een uitbestedingsovereenkomst gesloten worden.

Demonstratieproject

Een op bescherming van het milieu gericht samenhangend geheel van activiteiten die een technisch en economisch risico inhouden, waarbij die activiteiten bestaan uit het door de **aanvrager treffen van CO₂-reducerende maatregelen die passen binnen de thema's *Energie-innovatie, CO₂-reductie industrie (met uitzondering van CCUS), en Ruimtelijke inpassing van grootschalig opgewekte elektriciteit met behulp van zon of wind***, met behulp van:

- a. voor Nederland nieuwe apparaten, systemen of technieken, of
- b. een voor Nederland nieuwe toepassing van apparaten, systemen of technieken.

Bij een demonstratieproject gaat het om investeringssteun voor praktijktoepassingen door een eindgebruiker/exploitant. Het betreft investeringen in materiële en eventueel immateriële activa. Leaseconstructies zijn mogelijk voor zover het om financiële lease gaat, waarbij de leasener eigenaar wordt van de installatie. Bij een demonstratieproject blijft de installatie ook na het project in gebruik. Is dat niet het geval, omdat de installatie gedemonteerd wordt of stil komt te staan, dan is er mogelijk sprake van een pilotproject.

Energie-efficiëntie

Een hoeveelheid bespaarde energie op het niveau van de onderneming die wordt vastgesteld door het verbruik vóór en ná de invoering van een maatregel ter verbetering van de energie-efficiëntie te meten en/of te ramen, gecorrigeerd voor externe factoren die het energieverbruik beïnvloeden;

Energie-infrastructuur

De energie-infrastructuur (m.u.v. overige infrastructuur) is onderworpen aan volledige tarief- en toegangsregulering overeenkomstig wetgeving inzake de interne energiemarkt. Energie-infrastructuur betreft alle fysieke uitrusting of faciliteit die gelegen is binnen de Unie of die de Unie verbindt met één of meer derde landen en die onder de volgende categorieën valt:

a) wat elektriciteit betreft:

- i) infrastructuur voor transmissie in de zin van artikel 2, lid 3, van Richtlijn 2009/72/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 juli 2009 betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit;

- ii) infrastructuur voor distributie in de zin van artikel 2, lid 5, van Richtlijn 2009/72/EG;
- iii) **„elektriciteitsopslag“: faciliteiten gebruikt voor de permanente of tijdelijke opslag van** elektriciteit in bovenof ondergrondse infrastructuur of geologische locaties, mits deze direct zijn aangesloten op hoogspanningstransmissielijnen ontworpen voor een spanning van 110 kV of meer;
- iv) alle uitrusting of installaties die van essentieel belang zijn om de in punten i) tot en met iii) omschreven systemen op een veilige, betrouwbare en efficiënte wijze te laten functioneren, met inbegrip van beschermings-, monitorings- en toezichtssystemen op alle spanningsniveaus en onderstations, en
- v) **„slimme netten“: alle uitrusting, lijnen, kabels of installaties, zowel op transmissie- als op** middenspanningsdistributieniveau, die moet dienen voor digitale tweewegs communicatie, (bijna) realtime, interactieve en intelligente monitoring en sturing van elektriciteitsproductie, -transmissie, -distributie en -verbruik binnen een elektriciteitsnetwerk, met het oog op de ontwikkeling van een netwerk dat op efficiënte wijze het gedrag en de acties van alle op het netwerk aangesloten gebruikers (producenten, verbruikers en producenten- verbruikers) integreert, om zo een economisch doelmatig en duurzaam elektriciteitsnet tot stand te brengen met slechts beperkte verliezen, dat van hoge kwaliteit is, met grote voorzieningszekerheid en goed beveiligd;

b) wat gas betreft:

- i) transmissie- en distributiepijpleidingen voor het transport van aardgas en biogas die deel uitmaken van een netwerk, met uitsluiting van hogedrukpijpleidingen die worden gebruikt voor de upstreamdistributie van aardgas;
- ii) de met de in punt i) bedoelde hogedrukpijpleidingen verbonden ondergrondse opslagfaciliteiten;
- iii) alle uitrusting of installaties die van essentieel belang zijn voor een veilige, betrouwbare en efficiënte exploitatie van het net of om een bidirectionele capaciteit mogelijk te maken, met inbegrip van compressorstations;

c) Overige infrastructuur : zie de **definitie “Overige infrastructuur”** hieronder.

Exploitatiewinst

Het verschil tussen de gediscoteerde inkomsten en de gediscoteerde exploitatiekosten over de betrokken levensduur van de investering, wanneer dit verschil positief is. De exploitatiekosten omvatten kosten zoals personeelskosten, kosten voor materialen, uitbestede diensten, communicatie, energie, onderhoud, huur, administratie, doch, voor de toepassing van deze verordening, niet de afschrijvingslasten of de financieringskosten indien deze werden gedekt door investeringssteun. De levensduur dient minimaal 5 jaar te zijn.

Hernieuwbare energie

Energie opgewekt met behulp van de volgende hernieuwbare, niet-fossiele energiebronnen: windenergie, zonne-energie, aerothermische, geothermische, hydrothermische energie en energie uit de oceanen, waterkracht, biomassa, stortgas, rioolwaterzuiveringsgas en biogas

Industrie

Het geheel van ondernemingen die:

- materiële goederen produceren, waarbij grondstoffen worden verwerkt en waarbij sprake is van een hoge graad van mechanisering en automatisering, genoemd in de Standaardbedrijfsindeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek, hoofdgroep C, of
- energie distribueren, genoemd in de Standaardbedrijfsindeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek, hoofdgroep D, of
- afval en afvalwater verwerken, genoemd in de Standaardbedrijfsindeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek, hoofdgroep E.

Via deze link kunt u [de SBI indeling van het CBS raadplegen](#).

Infrastructureel project

Project ten behoeve van energie-infrastructuur als bedoeld in artikel 48 van de algemene groepsvrijstellingsverordening, of een lokale infrastructuurvoorziening als bedoeld in artikel 56 van de algemene groepsvrijstellingsverordening. Zie ook de definitie van energie-infrastructuur en overige infrastructuur.

Intermediair

U kunt besluiten om iemand anders (een intermediair) in te schakelen om de subsidieaanvraag in te dienen, bijvoorbeeld als uw organisatie niet zelf over een eHerkenningsmiddel beschikt. Vaak is dit een (subsidie)adviseur, maar soms ook een moeder- of zusterbedrijf. Uw intermediair heeft dan een machtiging nodig om namens u of uw organisatie op te treden. Als de naam van uw onderneming of het KvK-nummer afwijkt van die van de subsidieaanvrager (penvoerder) dan bent u een intermediair en heeft u een rechtsgeldig ondertekende machtiging nodig.

Kleine onderneming, middelgrote onderneming, MKB-onderneming

Onder een MKB-onderneming in de zin van de verordeningen 70/2001 en 364/2004 van de Europese Commissie inzake staatssteun voor kleine of middelgrote onderneming wordt verstaan een onderneming die:

- minder dan 250 (klein: 50) werknemers heeft en
- **een jaarmzet heeft van niet meer dan € 50 miljoen (klein: € 10 miljoen) óf**
- een jaarlijks balanstotaal heeft van niet meer dan **€ 43 miljoen (klein: € 10 miljoen), en**
- niet voor 25 procent of meer van het kapitaal of van de stemrechten in handen is van één of meerdere onderneming(en) die niet aan deze definitie voldoen, met uitzondering van openbare participatiemaatschappijen, van ondernemingen van risicokapitaal of van institutionele beleggers, indien deze individueel noch gezamenlijk in enig opzicht zeggenschap over de onderneming hebben.

Indien de onderneming onderdeel is van een groep, telt het totaal van de groep. Zie voor een toets www.rvo.nl/subsidies-regelingen/subsidiespelregels/standaardformulieren/mkb-toets.

Lokale infrastructuur

Zie 'Overige infrastructuur'.

Maatschappelijk vastgoed

- a. een gebouw waarin onderwijs wordt gegeven als bedoeld in de Wet op het primair onderwijs, de Wet op het voortgezet onderwijs of de Wet op de expertisecentra; (*basisscholen, middelbare scholen en speciaal onderwijs*)
- b. een gebouw in eigendom of in gebruik door een culturele instelling met een ANBI-status;
- c. een rijksmonument, provinciaal monument of gemeentelijk monument;
- d. een sportaccommodatie, bestemd en in gebruik voor activiteiten van een sportvereniging met volledige rechtsbevoegdheid die lid is van een landelijke koepelorganisatie of een in NOC*NSF vertegenwoordigde landelijke sportorganisatie en waarbinnen een door NOC*NSF erkende tak van sport wordt beoefend;
- e. een gebouw waarin direct of indirect zorgdienstverlening plaatsvindt op grond van de Wet langdurige zorg, de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015, de Zorgverzekeringswet en de Jeugdwet. (*voorbeelden zijn verpleeg- of verzorgingshuizen, woonvormen in de gehandicaptenzorg, opvang in geval van huiselijk geweld en mensen die dakloos zijn, ziekenhuizen, revalidatie-instellingen, GGZ-instellingen en jeugdzorginstellingen*).

Milieubescherming

Elke maatregel die is gericht op preventie of herstel van *aantastingen van de natuurlijke omgeving of de natuurlijke hulpbronnen door de eigen activiteiten van een begunstigde*, op beperking van het risico op dergelijke aantastingen, dan wel op aanmoediging van een rationeler gebruik van die hulpbronnen, daaronder begrepen energiebesparende maatregelen en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen;

Ondernemer

Een natuurlijke persoon of rechtspersoon (niet zijnde een rechtspersoon die krachtens publiekrecht is ingesteld) die een onderneming in stand houdt (niet zijnde een onderneming die bij regeling van de Minister van Economische Zaken en Klimaat is uitgesloten).

Onderzoeksorganisatie

Een entiteit (zoals universiteiten of onderzoeksinstellingen, agentschappen voor technologieoverdracht, innovatie- intermediairs, entiteiten voor fysieke of virtuele onderzoeks-gerichte samenwerking), ongeacht haar rechtsvorm (publiek- of privaatrechtelijke organisatie) of financieringswijze, die zich in hoofdzaak bezighoudt met het onafhankelijk verrichten van fundamenteel onderzoek, industrieel onderzoek of experimentele ontwikkeling, of met het breed verspreiden van de resultaten van die activiteiten door middel van onderwijs, publicaties of kennisoverdracht. Wanneer dit soort entiteit ook economische activiteiten uitoefent, moet met

betrekking tot de financiering van, de kosten van en de inkomsten uit die economische activiteiten een gescheiden boekhouding worden gevoerd.

Ondernemingen die een beslissende invloed op dit soort entiteit kunnen uitoefenen in hun hoedanigheid van bijvoorbeeld aandeelhouder of lid van de organisatie, mogen geen preferente toegang tot de door deze entiteit verkregen onderzoeksresultaten genieten.

Overige infrastructuur

Lokale open infrastructuur, zoals bedoeld in artikel 56 van de algemene groepsvrijstellingsverordening. Overige infrastructuur, zoals een stoomnetwerk of een warmtenetwerk, komt in aanmerking voor subsidie als er sprake is van lokale infrastructuur. Het moet gaan om een open infrastructuur, dat wil zeggen dat ook andere ondernemingen op de infrastructuur aangesloten kunnen worden.

Penvoerder

De aanvrager is tevens de penvoerder. De penvoerder verzorgt de correspondentie en de rapportages. De penvoerder ontvangt de subsidievoorschotten en voert een deugdelijke administratie van het project.

Pilot(project)

Een project dat past binnen **de thema's van de regeling**, bestaande uit experimentele ontwikkeling waarbij een experimenteel prototype product, procedé of dienst wordt getest in een omgeving die representatief is voor het functioneren onder reële omstandigheden, met als hoofddoel verdere technische verbeteringen aan te brengen aan producten, procedés of diensten die niet grotendeels vaststaan.

Een pilot valt onder de definitie van experimentele ontwikkeling als bedoeld in artikel 2, onderdeel 86 van de Algemene Groepsvrijstellingsverordening. Het kan gaan om nieuwe producten of processen, of om het aanmerkelijk verbeteren van bestaande producten of processen. De internationale stand van onderzoek en techniek is de maatstaf bij het bepalen van de innovativiteit.

Projectkosten

Kosten die een subsidieontvanger na de indiening van de aanvraag heeft gemaakt en betaald en die noodzakelijk zijn en rechtstreeks aan de uitvoering van het project zijn toe te rekenen.

Recycling en hergebruik van afval

Recycling van afval betreft elke nuttige toepassing waardoor afvalstoffen opnieuw worden verwerkt tot producten, materialen of stoffen, voor het oorspronkelijke doel of voor een ander doel. Dit omvat het opnieuw bewerken van organisch afval, maar het omvat niet energieteerugwinning, noch het opwerken tot materialen die bestemd zijn om te worden gebruikt als brandstof of als opvulmateriaal.

Met *hergebruik* wordt bedoeld elke handeling waarbij producten of componenten die geen afvalstoffen zijn, opnieuw worden gebruikt voor hetzelfde doel als dat waarvoor zij waren bedoeld.

Het moet gaan om recycling en hergebruik van afval dat door andere ondernemingen geproduceerd is. Het gerecycleerde of hergebruikte materiaal zou anders bij het afval belanden of op een minder milieuvriendelijke wijze worden verwerkt. Steun voor nuttige toepassing van afvalstoffen, niet zijnde recycling, valt hier niet onder. De investering doet niet uitsluitend de vraag naar het te recycleren materiaal toenemen zonder dat de inzameling van dat materiaal toeneemt.

Regionale steunkaart

Op deze goedgekeurde **regionale steunkaart worden de regio's aangewezen die in aanmerking** komen voor regionale investeringssteun. In Nederland komen zeven gebieden in aanmerking voor **deze steun: gebieden in Groningen, Drenthe (2 gebieden), Friesland en Flevoland en de regio's de Achterhoek en Groot-Rijnmond.**

Steungebied

Steungebied in de regionale steunkaart van Nederland 2014-2021, zoals goedgekeurd door de Europese Commissie bij besluit van 16 september 2014, nr. SA.39108 (2014/N).

http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/253706/253706_1583725_58_2.pdf. Zie pagina's 7 en 8 van dit document.

Uitbesteding

Een relatie tussen de aanvrager, die een project voor eigen rekening en risico uitvoert, en een derde aan wie de aanvrager een deel van de activiteiten van dat project uitbesteedt.

De aanvrager dient zelf werkzaamheden in het project uit te voeren. De aanvrager mag dan overigens niet met de derde in een groep, commanditaire vennootschap, vennootschap onder firma of een maatschap zijn verbonden. De uitbestedingsrelatie moet zijn vastgelegd in een overeenkomst tot uitbesteding.

Essentiële uitbestedingen zijn uitbestedingen die een belangrijke bijdrage leveren aan het slagen van het project. Ook uitbestedingen met een grote omvang (meer dan 10 procent) ten opzichte van het totale project vallen hieronder. Niet essentiële uitbestedingen worden bij de beoordeling van de samenwerking buiten beschouwing gelaten.

Heeft u vragen, of twijfelt u of uw project binnen het programma past, neem dan contact op met:
Klantcontact@rvo.nl of Tel: 088 042 42 42

Dit is een publicatie van:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland Croeselaan 15 | 3521 BJ Utrecht

Postbus 8242 | 3503 RE Utrecht

T +31 (0) 88 042 42 42

F +31 (0) 88 602 90 23

E klantcontact@rvo.nl www.rvo.nl/topsector-energie

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van de ministeries van Economische Zaken en Klimaat, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

© Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | juli 2019

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) stimuleert duurzaam, agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met subsidies, het vinden van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving. RVO.nl werkt in opdracht van ministeries en de Europese Unie.

RVO.nl is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Hoewel deze publicatie met de grootste zorg is samengesteld, kan RVO.nl geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten. De teksten zoals gepubliceerd in het Staatsblad en de Staatscourant zijn leidend.